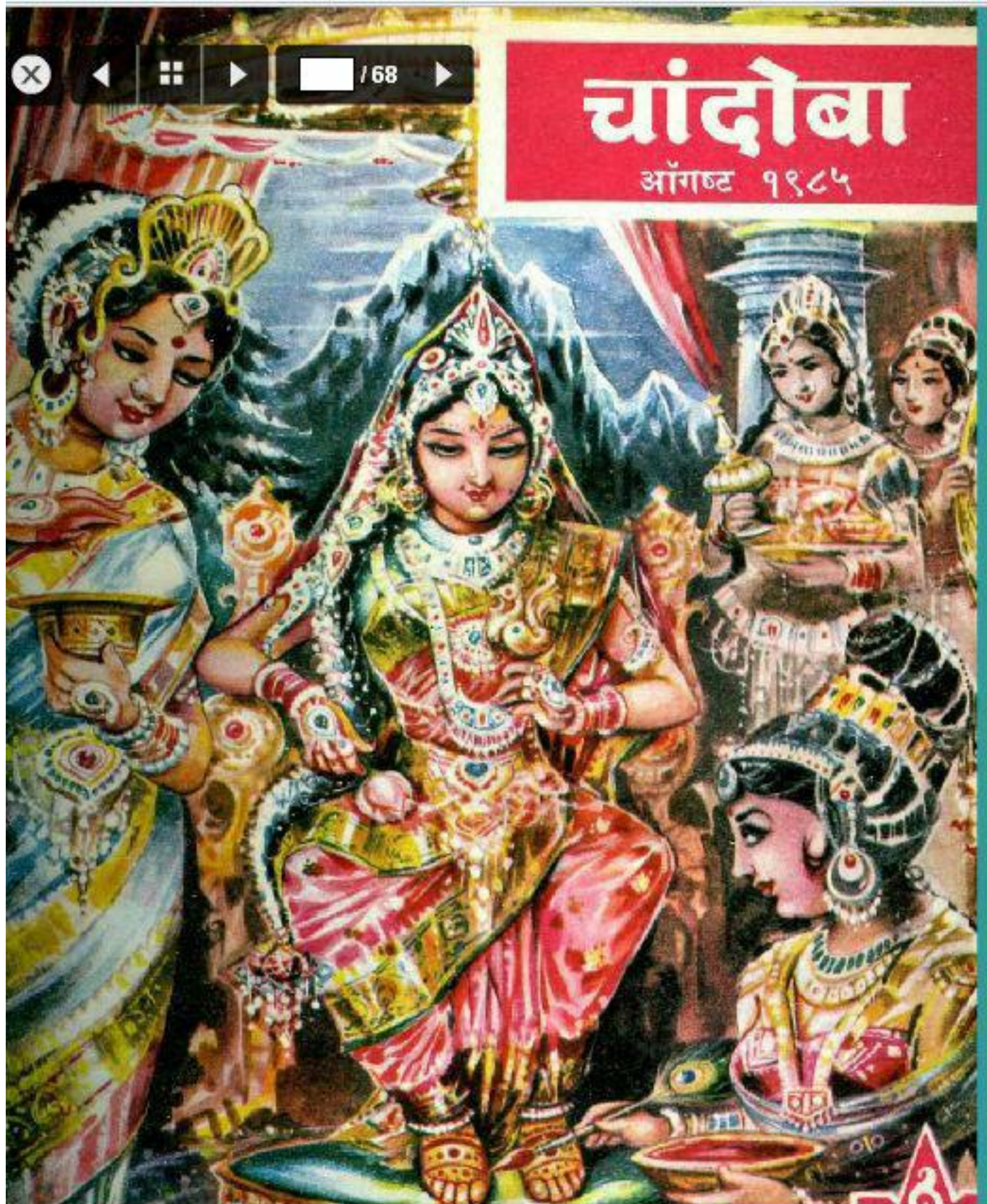

/ 68
चांदोबा
ऑगष्ट १९८५

चांदोबातील नवलाई

चंद्रावर आपण काय मेणबत्ती पाहू शकू कां ?

चंद्र पृथ्वीपासून जितका दूर आहे. तितक्या दूर असलेल्या चंद्रावरच्या मेणबत्तीच्या प्रकाशाचे सौंदर्य आपण पाहू शकू कां ? खगोल शास्त्रज्ञ असे सांगतात की १९९३ पर्यंत हे शक्य होईल ! कॅलिफोर्निया तील खगोल शास्त्रज्ञ ह्या कार्याच्या हेतूने फालोमार पर्वतावर एक विशिष्ट तऱ्हेची दुर्बिण तयार करीत आहेत. ह्या दुर्बिणीतून पाहिले असतांना बारा लाख करोड वर्षा पूर्वीच्या वस्तूचे पृथ्वी बाहेरचे सौंदर्य आपण पाहू शकू !

तिमिंगलांचे संगीत प्रेम

आलास्का आणि सोविएत रूसच्या समुद्री प्रदेशात काही ठिकाणी पाणी गोठल्यामुळे जवळ जवळ एक हजार तिमिंगल (प्रचंड मासे) अडकून पडले होते. सोव्हिएत नौका दलाने एक कालवाचा खोदला. त्यावेळेस हे अडकलेले मासे घाबरून जाऊन तेथून बाहेर पडू शकले नाहीत. परंतु अनेक प्रयत्न करून शेवटी प्रेम संगीत ऐकवल्याने ते तिमिंगल त्या कालव्यातून बाहेर पडले. आणि समुद्राच्या पाण्यात निघून गेले.

ग्रहांतर वासियांचे स्वागत

ग्रहांवरून आलेले कोणीही पृथ्वीवर कोठे उतरतील ? अन्टानियो बाजकेज आल्वा नावाच्या एका प्रतिष्ठीत व्यक्तिचा असा विचार आहे की, हे लोक मेक्सिकन नगरापासून ऐंशी मैल दूर स्थित असलेल्या ओरिएंटल पर्वतावर उतरतील त्यामुळे तेथे त्यांचे स्वागत करण्याकरीता एक विमान तळ करण्याचा प्रयोग चालू आहे.

तुम्हांला माहीत आहे कां ?

१. पृथ्वीचा किती भागाचा प्रदेश जलमय आहे ?

२. सूर्याच्या जवळचा ग्रह कोणता आहे ?

३. ग्रहांमधील सर्वात थंड ग्रह कोणता ?

४. ग्रहांमधील सर्वात मोठा ग्रह कोणता आहे ?

५. पृथ्वीचा व्यास किती आहे ?

[उत्तरे पान ६४ वर पहावीत]

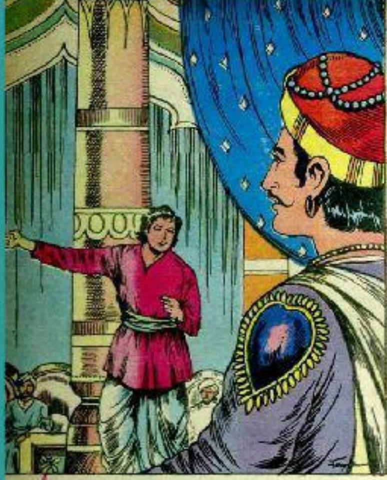
कुंदनची बुद्धिमत्ता

विजयपुरीचा राजा चंद्रसेन अंतपुरात राणी बरोबर राजकुमाराच्या शिक्षणाबद्दल काही विचार विनिमय करीत होता. त्यावेळेस कसा कोण जाणे पण एक कावळा गवाक्षामधून अंतपुरात आला. तो पहाताच ताबडतोब दासदासीनें त्याला बाहेर हांकलवले परंतु त्या कावळ्याला पहाता क्षणी राजाच्या मनांत एक विचित्र विचार आला.

त्याने मंत्र्याना बोलावणे पाठविले व म्हटले–"मंत्री आपल्या राज्यात जितके कावळे आहेत त्यांची बरोबर संख्या सांगणाऱ्याला आम्ही सर्वोत्तम बक्षीस देऊ. परंतु जो कोणी बरोबर सांगणार नाही त्याला वीस फटके मारले जातील. तेव्हां अशा प्रकारची गावांत दवंडी पिटवा. व माझ्या भेटीस येण्यास कळवा. मंत्र्याने राजाचा हुकूम घेऊन तशी दवंडी पिटवीली. एक आठवडा लोटला. परंतु राजाच्या त्या प्रश्नाचे बरोबर उत्तर देण्यास कोणीही पुढे आला नाही. सर्वांना एक प्रकारची भीती वाटत होती.

कुंदन नावाचा एक तरुण आपले शिक्षण संपवून नोकरीच्या शोधार्थ राजधानीला आला होता. त्याने ती विचित्र गोष्ट ऐकली. त्याला आश्चर्याबरोबर राजा चंद्रसेनच्या राज्यकारभाराविषयी एक शंका उत्पन्न झाली.

त्याने राजाची भेट घेण्याची इच्छा दर्शविली व राजदरबारात प्रवेश करून राजाला प्रणाम करीत म्हटले–"महाराज, मी शिकलेला पण एक बेकार माणूस आहे. नोकरीच्या शोधा करीता मी अनेक गांवे व शहरे व लहान लहान खेडी पालथी घातली आहेत. त्यामुळे फक्त कावळेच न होत तर बगळे, ससाणे, पोपट गिधाडे

कोकीळ हे सुद्धा किती संख्येने आहेत. हे मी निःसंकोच सांगू शकतो. ह्याची सुद्धा बरीच माहीती मला आहे. परंतु घुबडाची संख्या मात्र सांगू शकत नाही कारण ते निशाजीवी आहेत.

कुंदनचे बोलणे ऐकून राजाला हसू आले. राजा म्हणाला–"तुझे म्हणणे जर खरे असेल तर, तुझे पक्ष्यांच्या बाबतीतील ज्ञान अगाध प्रशंसनीय आहे म्हणावयाचे. परंतु एका विशिष्ट खास गोष्टीकरीता मला फक्त राज्यातील कावळ्यांचीच संख्या किती आहे हे पाहीजे आहे.

"मी त्याची संख्या सुद्धा सांगू शकतो, महाराज!" कुंदनने उत्तर देत म्हटले.

"पण एक लक्षात ठेव जर बरोबर संख्या सांगितली नाहीस तर वीस कोरड्या चामार मिळेल." राजाने आठवण करून देत म्हटले.

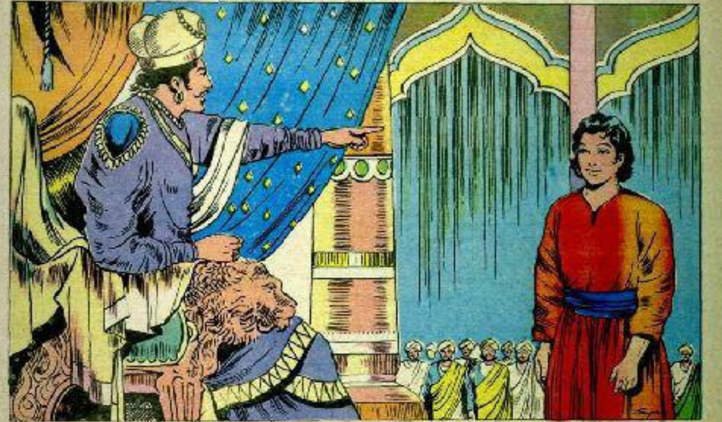
"होय, महाराज! ह्या गोष्टीचे मला स्मरण आहे. आमच्या विजयपुरी राज्यात ह्या क्षणी कावळ्यांची संख्या तीन लाख वीस हजार आहे!" कुंदन म्हणाला.

"असे आहे काय! परंतु तू जी संख्या सांगतोस ती बरोबर आहे का चूक आहे. ह्यांचा शोध मला आता काढला पाहिजे. ह्याकरीता मी प्रत्येक शहरातून व नगरातून शिपायी पाठवून तेथील अधिकाऱ्यांना निरोप पाठवितो. ते आपापल्या ठिकाणच्या कावळ्यांची मोजणी करून मला येऊन सांगितील." राजा म्हणाला.

"महाराज, मी सांगितले आहे की, ह्या क्षणाला आपल्या राज्यात कावळ्यांची संख्या तीन लाख वीस हजार आहे. परंतु आपल्या अधिकाऱ्यांकरवी त्यांची योजणी केलीत तर त्या वेळी मोजणीमध्ये थोडा फार फरक पडण्याची शक्यता आहे. कारण कावळे म्हणजे एक स्वेच्छा प्राणी आहे. त्यांना तर देश-प्रेम ह्या भावना तर नसतातच त्याहुनही देशाच्या सीमे बद्दल किंचीत सुद्धा आदर नसतो. त्यामुळ ते केव्हांही इकडून तिकडे उडून जातील व शेजारच्या राज्यातील कावळ्यांची संख्या वाढेल. तसे झाले नाही तरीं आपल्या राज्यातील कावळे शेजारच्या राज्यात जातील तर संख्या कमी होईल त्यामुळे ह्या कमी जास्त होण्याच्या कारणाकरीता कावळ्याचा जिम्मेदार मी रहाणार नाही." कुंदनने स्पष्ट सांगितले.

कुंदनच्या चाणाक्ष बुद्धीचे सर्व दरबारातील लोकांनी हर्षनादाने कौतुक केले. त्या लोकांना समजले की, राजाच्या ह्या व्यर्थ प्रयत्नावर कुंदनने अप्रत्यक्ष कसा आक्षेप केला. राजा स्वतः कुंदनचे उत्तर ऐकून संतुष्ट झाला व म्हणाला–"सांग, कोणत्या तऱ्हेचे बक्षीस हवे?"

कुंदन क्षणभर विचार करीत म्हणाला– "महाराज, मला क्षमा करा. आपल्याला नेहमी प्रजेच्या अडीअडचणींचा विचार करून त्यांना उपयोगी पडतील अशी कार्ये केली पाहिजेत. परंतु आपण आपला अमुल्य वेळ निरर्थक प्रश्न व समाधान ह्याकरीता फुकट घालविणे बरोबर नाही. आपल्या राज्यातील प्रजा काही ठिकाणी पाण्या शिवाय त्रस्त झालेली आहे. काही पुरांच्या हानीमुळे नुकसान सहन करीत आहे. तेव्हां आपण त्या सर्व खुबींचा सारासार विचार करून ह्याला काहीतरी उपाय काढण्याचा मार्ग शोधा. अशा परिस्थितीत मी बेकार राहू शकणार नाही. हाच माझ्या करीता

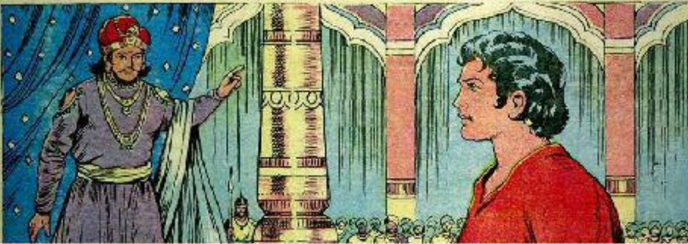

आराम दिलेला पुरस्कार राहील. ही गोष्ट ऐकून राजा अत्यंत खुष झाला व म्हणाला–"कुंदन, मी तुला माझ्या मुख्य सल्लागाराच्या रूपाने नेमतो. तू म्हणालास की तू राज्याचे भ्रमण केलेले आहेस. त्यामुळे तुला आता ह्याक्षणी ही गोष्ट माहीत असावयास हवी की, प्रजेला कोणत्या गोष्टींची आता आवश्यकता आहे. सांग, तुझे काय म्हणणे आहे.

"महाराज, तुम्ही माझ्यावर कोणतेही जबाबदारीचे काम सोपवले तरी ते मी यथाशक्ति पार पाडू शकेन !" कुंदन म्हणाला.

"तर मग तुला मी एक विशेष काम सांगतो. मला दहा वर्षांचा एक मुलगा आहे. त्याला शिक्षण देणे म्हणजे माझ्या पुढे एक कठीण समस्याच आहे. आम्हांला त्याला कोणत्याही गुरुकुलात पाठवायचे नाही." असे म्हणत राजा हसू लागला. व फिरून म्हणाला–"मी जे काय पंधरा वर्षांपर्यंत राज्यकारभारात राहून गुरुकुलात शिक्षण प्राप्त केले आहे. ते कोठपर्यंत राज्य चालविण्याकरीता उपयोगी पडेल. ही गोष्ट तर तुमच्यापासून लपून राहात नाही. पुस्तकी ज्ञाना बरोबर व्यवहारज्ञाना मधे सुद्धा तू तज्ञ आहेस त्यामुळे मी माझा मुलगा बालकुमाराच्या शिक्षणाची जबाबदारी तुझ्यावर सोपवत आहे. काय तुला मंजूर आहे नां !"

"तुम्ही माझ्यावर एवढा विश्वास टाकून विजयपुरीच्या गादी युवराजांच्या शिक्षणाची जबाबदारी सोपवत आहात. तेव्हां मी माझ्या परीने शर्थीने प्रयत्न करून ह्या कामाला सर्व तऱ्हेने युवराज योग्य असे सिद्ध करून दाखविन." कुंदन म्हणाला.

अशा तऱ्हेने कुंदनने राजाने दिलेली दोन्ही कामें जबाबदारीने समर्थता पूर्वक पार पाडली. व राजाच्या व प्रजेच्या दृष्टीला एक दक्ष निपुण व्यक्ति म्हणून नाव कमावले.

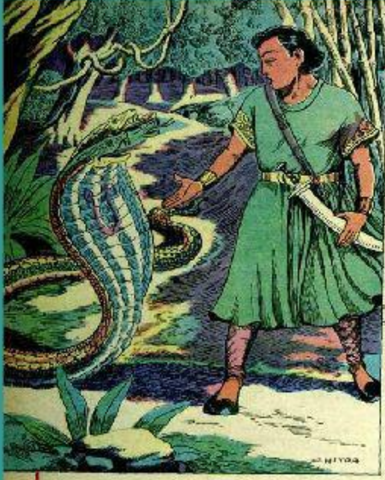
कांशाचा किल्ला

[८]

[त्या जादुगारीण कापालिनीने चंद्रवर्माला खायला प्यायला दिले. व सांगितले की, शंखू मांत्रिकाकडून तो अपूर्व शक्ति असलेला शंख कसा प्राप्त करावयाचा. तिने असे सांगितले की काही विशिष्ट वनस्पतीचा काढा त्या शंखात घालून प्याल्याने आपण एक हजार वर्षांपर्यंत जिवत राहू शकतो. म्हणून चंद्रवर्मा त्या शंखाच्या शोधार्थ तिच्या घरातून बाहेर पडला. पुढे....]

तो काळसर्प त्याला रस्ता दाखवित पुढे पुढे चालला होता. त्याचे अनुकरण करीत पाठीमागे चंद्रवर्मा जात होता. काळसर्प मधून मधून आपली तीन डोकी असलेले शरीर गोल गोल वळवित जोर-जोरात फुत्कार करीत त्या घनदाट जंगलातून चालला होता. त्या जंगलातील झाडांपाठीमागून अनेक प्राणी व विषारी जनावरे त्याच्या समोर आले. परंतु काळ-सर्पाला पहाताच ते इकडे तिकडे घाबरून जाऊन सैरावैरा पळू लागले.

अशा प्रकारे जंगलातून थोडया दूरवर चालत गेल्यानंतर चंद्रवर्माच्या मनात अचानक एक शंका आली. की, काळसर्पाला बहुदा मानव भाषा येत असावी कारण त्या जादुगारणीनें त्याच्याजवळ अशा प्रकारे बोलाचाली केली की, एक मनुष्य दुसऱ्या मनुष्याला जवळ करेल व तीनें त्याला तश्या

मानव बोलीतून हुकूमही केला होता. परंतु त्याने अद्याप पावेतो त्याला मानववाणीतून बोलताना पाहिले नव्हते. परंतु जर आपण तसा प्रयत्न करून पाहिला तर आपल्याला त्याचा शोध लागेलच काळसर्पं बोलतो कां नाही ते ?"

अशा तऱ्हेनें विचार करीत चंद्रवर्मा काळसर्पाच्या जवळ गेला व त्याला विचारू लागला–"काळसर्पा, आपल्याला हे जंगल पार करावयाचे आहे. तेव्हां अजून किती लांब चालत जावयास हवे ?" मला आत्ताच थकल्यासारखे वाटते आहे.

चंद्रवर्माचा प्रश्न ऐकता क्षणीच काळ-सर्पं तेथल्या तेथे थांबला त्यानी आपली तिन्ही डोकी वर उचलली व तो चंद्रवर्माच्या डोळ्यात पाहू लागला. नंतर दुसऱ्या क्षणी आपली जिभ बाहेर काढून थोडे पुढे जात त्यांनी एक प्रकारचा मंदध्वनी केला. त्या आवाजात फुत्कार नव्हते. त्याच्या पाठीमागे दोन तिन आवाज येत होते. हि काहीतरी त्यांची भाषा असावी.

चंद्रवर्मा आश्चर्यचकित झाला. त्या काळसर्पानें त्याचे प्रश्न समजल्याच्या आशयानें आपली तिन्ही डोकी इकडे तिकडे हलविली व आपल्या रस्त्यातून बाजूच्या रस्त्याला वळून चालू लागला व तसे अनुकरण करण्याचा चंद्रवर्माला आदेश केला.

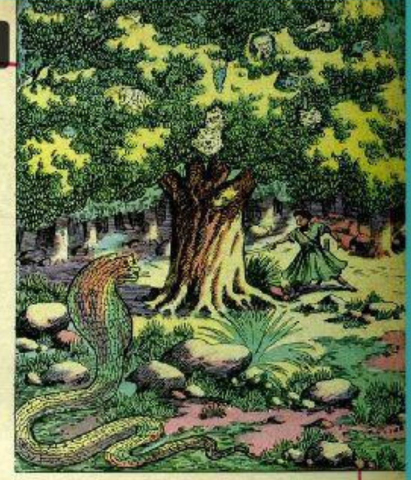
चंद्रवर्माला समजले की, काळसर्पाला आपल्याला काही गुप्त गोष्टी सांगावयाच्या आहेत. त्यामुळे तो कोणतीही शंका मनात न आणता त्याच्या पाठोपाठ चालू लागला. थोड्या वेळातच ते दोघे घनदाट जगंलाच्या भागातून बाहेर मोकळ्या हवेत आले व तेथील एका झऱ्याजवळ येऊन पोहोचले.

काळसर्पं त्या झऱ्याजवळ थांबला आणि आपली डोकी उंच करून झऱ्याच्या पलीकडे असलेल्या एका विचित्र वृक्षाकडे पाहू लागला. तितक्यात त्याला भयंकर किंकाळ्या व रडणे ऐकू आले. त्या वृक्षाकडे पहाताक्षणीच त्याला कांपरे भरले. ते दृष्य अत्यंत भयानक होते.

तो एक भयंकर व विचित्र प्रचंड वृक्ष होता. चाळीस पन्नास फूट उंच व प्रचंड असलेल्या त्या झाडावर अनेक पशुची पक्ष्याची मुंडकी लटकलेली होती. ती सर्व मुंडकी चंद्रवर्माला व काळसर्पाला पाहाता क्षणीच वेगवेगळ्या प्रकारचे आवाज काढून चिरकाळू लागली.

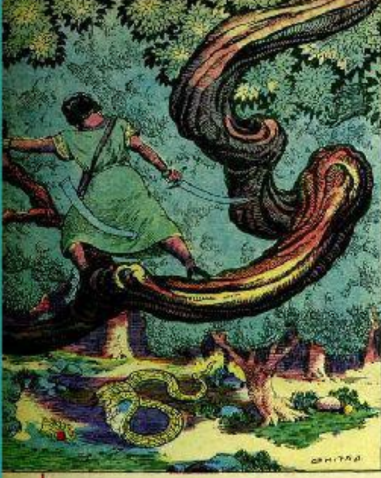
चंद्रवर्माने आपली झाडावरची दृष्टी काढून काळसर्पाकडे वळविली व एकटक त्याच्याकडे पाहात राहिला. नंतर त्या विचित्र वृक्षाकडे हात करीत त्याने काळ-सर्पाला विचारले–"काळसर्पा, ते काय खरच झाड आहे कां ? झाडरूपात कोणी राक्षस आहे ?"

कालसर्प शांतपणे त्या झाडाच्या जवळ असलेल्या झऱ्याजवळ जाऊ लागला. आणि काहीवेळातच त्या झाडाजवळ येऊन थांबला. चंद्रवर्मा जेव्हा त्या झाडा-जवळ जाऊ लागला. तेव्हां चंद्रवर्माला त्या झाडाजवळ भयंकर विचित्र आवाज कोलाहल, किंकाळ्या ऐकू येऊ लागल्या. चंद्रवर्माने आपले मन घट्ट केले. जर कां काळसर्पाने जरी आपल्याला धोका देऊन मारण्याचा प्रयत्न केला तरी आपण मरू शकणार नाही. कारण आपण जंगलात

शिरता क्षणीच कापालिनीनें आपल्या शक्तिने आपल्याला वश केले आहे. त्यामुळे आपली शाररिक शक्ति व बळ ह्याने व आपल्याजवळील ही तलवार सुद्धा आपल्याला उपयोगी पडणार नाही. जरी कां आपले काहीही चांगले अगर वाईट होणार असेल तर ते त्या कापालिनीच्याच हातात आहे.

चंद्रवर्मा त्या विचारातच गुंग झाला होता. त्याला तेवढ्यात त्या काळनागाने जवळ येऊन त्या झाडाकडे चलण्याचा इशारा केला काळावेळाचे त्याला भानच राहीले नाही त्याने त्याचा अर्थ लावला की आपल्या हा ह्या झाडावर चढण्याकरीता

सांगत असावा असे म्हणून त्याने म्याने-तून तलवार बाहेर काढली व तो निर्भयतेने झाडाजवळ गेला व त्याने तलवारीचे टोक जोरात त्या झाडाच्या बुध्यात रोवले. दुसऱ्याक्षणी साऱ्या जगलातून एक प्रकारचा भयंकर कर्णभेदी आवाज व किंकाळ्या ऐकू येऊ लागल्या. काळनागाने घाबरून जाऊन आपले शरिराचे वेटोळे केले व तो चंद्रवर्माकडे पहात त्याला समोरा आला. तेव्हां चंद्रवर्मा दुसरीकडेच स्वतःच्या धुंदीत पहात होता. त्याच्या मनात विचार होता की, ह्या झाडाला लटकलेली पशुपक्ष्यांची मुंडकी आपल्या तलवारीने एकांपाठोपाठ सपासप कापून दूर फेकून द्यावीत

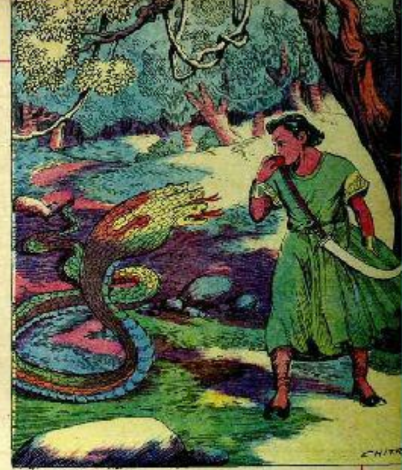
कालसर्प वृक्षाच्या बुंधापाशी आला व आपल्या शरिराने त्याला लपेटू लागला आणि त्याच्या फांद्याकडे त्याने आपली नजर रोखून धरली त्याचे करणे पाहून चंद्रवर्मा सुद्धा त्याच्या प्रमाणेच झाडावर सरपटत चढू लागला. तेव्हां त्या झाडावर लटकणारी सर्व मुंडकी एकाएकी भयंकर तोंडे व आवाज करून थयथयाटकरु लागली. चंद्रवर्मा निर्भयतेने त्या झाडाच्या फांदीपर्यंत पोहोचला व त्याने आपल्या तलवारीने त्यातील वाघाच्या आकृतीचे असलेले डोके खाली पाडले. ते पाहून चंद्रवर्माच्या आश्चर्याला काही सीमाच राहिली नाही. ते डोके खाली पडले. जमीनीवर पडता पडता त्या डोक्याचे एका फळाच्यात रूपांतर झाले. हा कोणी मांत्रिक नाहीतर जादुगारणीचाच प्रकार असावा असे त्याला वाटले.

चंद्रवर्मा ताबडतोब झाडावरून खाली उतरला. तेवढ्यात त्या काळसर्पाने ते फळ आपल्या तोंडात दाबून धरले व तो चंद्रवर्माकडे वळून पाहू लागला. चंद्रवर्माने ते फळ त्याच्या तोंडातून काढून घेऊन चाखून पाहिले. त्या ते क्षणार्धात त्याला कालसर्पाच्या तोंडून एक विचित्र ध्वनी ऐकू येऊ लागला. तेव्हां चंद्रवर्मा त्याच्या-कडे वळून पाहू लागला. आता त्याला त्याच्या बोलण्याचे ध्वनी स्पष्ट टोकू येऊ लागले.

"चंद्रवर्मा, आता समजली नां! ह्या वृक्षावर लटकणाऱ्या विचित्र डोक्याची कथा?" कालसर्प म्हणाला.

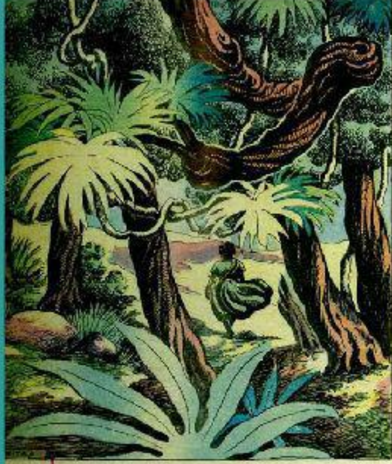
आता त्याच्या सर्व कृतीचा व वागण्याचा उलगडा चंद्रवर्माला लागला. चंद्रवर्माने ते फळ चाखताक्षणीच कालसर्पाच्या साऱ्या गोष्टी त्याला समजू लागल्या. त्या क्षणापर्यंत कालसर्प काही-बाही आवाज तोडांने करत राहिला होता. तेव्हां ते त्याला फक्त फुत्कारच वाटत होते आता समजले. त्याचे बोलणे.

"ते फळ चाखताक्षणी तुला पशू पक्ष्यांची भाषा समजू लागली नां!" आता मांत्रिक शंखूच्या जवळ जाऊन तो अद्‌भुत असा शंख हडप करण्याकरीता ह्या भाषेचा तुला प्रत्येकवेळी खूपचउपयोग होईल. काळसर्पाने विचारले परंतु तुला त्या मांत्रिकाचा सेवक 'अग्निपक्षी' कडून होणाऱ्या संकट व त्रासाला मात्र जपायला हवे. आता तुला सर्व प्राण्यांच्या भाषा समजू लागल्या आहेत! आता तुला तुझ्या कार्यात नक्कीच यशप्राप्ती मिळू शकेल. अशी आशा करायला काहीच हरकत नाही." काळसर्प म्हणाला.

चंद्रवर्माचा उत्साह द्विगुणीत झाला. त्याने काळसर्पाकडे अत्यंत कृतज्ञतापूर्ण नजरेने पाहिले. व म्हटले–"काळसर्पा, तू मला फारच मोठी मदत केली आहेस. तेव्हां ह्याचा बदल्यात तुला माझ्याकडून काय पाहिजे ते तू माग?"

काळसर्प काळजीयुक्त स्वरात आपले डोके खाली झुकवत त्याला म्हणाला– "तुला माझे छोटेसे काम करावयास हवे. परंतु तू जोपर्यंत मांत्रिकाकडून तो शंख घेऊन येत नाहीस तोपर्यंत मला तुझी वाट पहात बसावे लागणार." त्याशिवाय मला तुझ्याकडून काहीही प्राप्त होणार नाही. कालसर्पाच्या तोंडून तसे उत्तर ऐकून

चंद्रवर्माच्या मनांत कुतुहल निर्माण झाले. की, कालसर्पाची काय इच्छा असावी ते ह्या-क्षणाला कळावी म्हणून त्याने कालसर्पाकडे शंकाखोर नजरेनें पाहात विचारलें– "कालसर्पा, तू खरोखरी नाग आहेस कां मनुष्य आहेस?"

"मी कधीही सर्प नव्हतोच मनुष्य होतो. शंखूचा शिष्य होतो. ज्याच्या हुकू-माने मी कापालिनीचा नाश करावयास निघालो व तिच्या हातातच पकडलो गेलो व सर्प बनलो. त्या दिवसापासून ती माझ्याशी नोकरांप्रमाणे वागते. तू आपल्या ह्या कार्यात यश प्राप्त करून परत आल्या-वरच माझ्या ह्या तुच्छ जीवनाचा उद्धार

करु शकतोस! माझे एवढेच तुझ्याकडे मागणे आहे." कालसर्प म्हणाला.

ह्या इतक्या छोट्या कारणाकरीता तुला फार काळ थांबावयाची जरूर नाही. ह्याक्षणी मी तुला कापालिनीकडे घेऊन जातो! ती माझ्या कुठल्या ही म्हणण्याला विरोध करणार नाही. तुला पुन्हां मानव रूप देण्याकरीता तिला मी सांगेन." चंद्रवर्मा म्हणाला.

परंतु कालसर्पाने चंद्रवर्माचे म्हणणे ऐकले नाही तो म्हणाला–"तुला कापा-लिनीचा स्वभाव माहित नाही. ती भयंकर दुष्ट व शंकेखोर बाई आहे. ती असा सुद्धा असा विचार करेल की आपण दोघे एक होऊन तिचा नाश करण्याचा प्रयत्न करणार आहोत आणि तसे झाले तर पुढेमागे माझ्या बरोबर तुझाही ती नाश करेल. मी अनेक वर्षे सर्प बनून माझे आयुष्य घालवले आहे. अजून थोडे दिवस वाट पाहण्याने माझे काही तसे नुकसान होणार नाही!" तू तुझ्या कामात यश प्राप्ती मिळव.

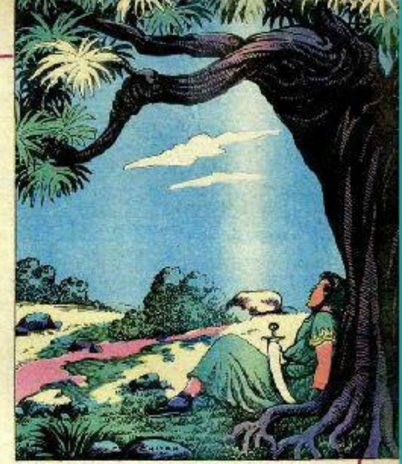
चंद्रवर्माला त्याच्या म्हणण्यात सुद्धा काही तथ्य आहे असे वाटू लागले. हे मांत्रिक व जादूगार केव्हांही विश्वास ठेवण्यालायक नसतात ह्याची कल्पनाच करणे कठीण आहे. की हे लोभ कोणावर कोणत्या क्षणी दाखवतील व शंका कोणावर करतील. चंद्रवर्मा असाविचार करीत त्या झाडापासून जाऊ लागला. कालसर्प त्याला त्याचा मार्ग दाखवून त्याच्या पुढे पुढे जाऊ लागला.

ठिक दुपार पर्यंत त्यांनी ते घनदाट भयंकर जंगल पार केले समोर मोठे मोठे पर्वत व दऱ्या दिसू लागल्या. तेथेही झाडे खूप होती. परंतु तो भाग जंगलाप्रमाणे दिसत नव्हता. तेथील कोणत्याही गोष्टीची कल्पना करणेंच कठीण होते.

"चंद्रवर्मा, आता मी परत जातो. पुढे तुला एकट्यानेच जावे लागणार. त्या पर्वतात दऱ्याखोऱ्यातून तुला अनेक संकटाना तोंड द्यावे लागणार. परंतु तू धीर न सोडता तुला येणाऱ्या पशुपक्ष्यांच्या भाषेचा उपयोग करून नक्कीच चांगले यश प्राप्त करता येईल." काळसर्प म्हणाला.

ह्यानंतर चंद्रवर्माचा निरोप घेऊन काळ-सर्प फुत्कार करीत करीत जाऊ लागला. तो दृष्टीआड होई पर्यंत चंद्रवर्मा पहात उभा राहिला. नंतर एक दिर्घश्वास सोडून तो आपल्या कामगिरीला निघाला.

सगळा रस्ता भयंकर काटे-कुटे व दगडागोट्यांनी भरलेला होता. काही काही ठिकाणी आकाशाला टेकतील ऐवढी उंच झाडे होती. त्या भागात संचार करणाऱ्या

पशु-पक्ष्यांचे आवाज व गुंजन चंद्रवर्माला स्पष्ट ऐकू येत होते. व त्यांच्या बोलण्याचा अर्थ त्याला आता समजू लागला होता. ते प्राणी एक दुसऱ्याला सांगत संकेत करीत होते की, सावध रहा. ह्या प्रदेशात कोणी एक नवा प्राणी घुसून संचार करीत आहे.

तिसऱ्या प्रहरी दिवस उलटल्यावर चंद्रवर्मा सरळ उत्तर दिशेकडे वळला. तो खूपच थकून गेला होता. त्याच्या पोटांत भूकेने आग पेटली होती. तो एका झाडाच्या सावलीत आला. व त्याच्या बुंधाशी टेकून बसला त्याने चौफेर नजर टाकली. परंतु त्याला कुठेही फळाची

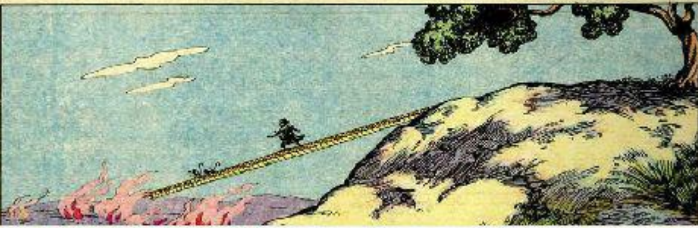
झाडे दिसली नाहीत. काही कंदमुळे खावीत तर कांटेरी झाडा खेरीज दुसरे कोणतेही झाड तेथे उगवलेले नव्हते.

"इथे आपला वेळ फुकट घालण्यात काही अर्थ नाही. थोडे पुढे चालत जाऊन पहावे काही फळांची झाडे दिसतात कां ? असा विचार करीत तो तेथून उठून पुढे चालू लागला. एका वळणापाशी आल्यावर काय आश्चर्य समोर अनेक वृक्ष फळांनी फुलांनी लगडलेले त्याच्या दृष्टीस पडले. त्याच्या अंगात बळ आले तो. अत्यंत वेगाने पुढे जाऊ लागला. परंतु काही क्षणातच त्याला त्याचे अंग भाजू लागल्याचा भास होऊ लागला. तसाच तो थोडा पुढे गेला. तो पुढे धळी होती व त्यातील पाणी उकळत होते.

ती विचित्र नदी पाहून चंद्रवर्माला आश्चर्य वाटले. त्याने जाणले की, कोणत्या-तरी गरम पर्वतातून निघून गरम पाण्याच्या रूपाने ही वहात आहे. जर आपल्याला भुकेपासून आपला जीव वाचवायचा असेल तर ही नदीपार करून पलीकडे जाणे भागच आहे. कारण फळांनी लगडलेली ती सर्व झाडे नदीपलीकडेच आहेत.

चंद्रवर्मा थोडा थांबून आपल्या पुढच्या कामागिरीबद्दल विचार करू लागला. तेवढ्यात तेथल्या एका वळणाच्या टोकाला एक महासर्प नदीच्या दुसऱ्या कठड्याच्या टोकाकडे सरपटून येण्याच्या प्रयत्नात होता. ते पाहून काही माकडे किच् किच् आवाज करीत त्या सर्पाच्या पाठीचा पुल करून इकडून तिकडे पळत गेलेली त्याने पाहीली.

चंद्रवर्माला उमजले की, जर आपल्याला तो उष्ण प्रवाह पार करावयाचा असेल तर मोठ्या शर्थीने ह्या सर्पाच्या पाठीवरून चालत जाणे भाग आहे. ते काम सुद्धा तो सर्प तिकडून इकडे येण्यापूर्वीच करावयास हवे. अशा प्रकाराने विचार करीत चंद्रवर्मा सर्पाच्या जवळ पोहोचला व पलीकडे जाण्याकरीता तो त्याच्या अंगावर चढून पलीकडे पळू लागला. (क्रमश:)

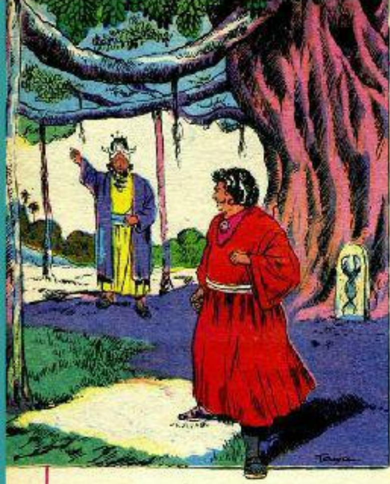

अद्‌भुत मांत्रिक

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही. तो झाडाजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि नेहमी प्रमाणे मौन होऊन स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–" राजा, ह्या अर्धरात्री तू हे कष्ट करीत आहेस त्याचे फळ तुला मिळले हे नक्की परंतु मला एक गोष्ट समजत नाही की, सर्व राजे लोक स्वार्थीच असतात आणि त्यांचे हित करणारी चांगली माणसे सुद्धा वेळ पडताच त्यांचा बदला घेतल्या शिवाय रहात नाहीत. तू सुद्धा स्वार्था करीताच इतके कष्ट सहन करत आहेस नां ? आणि जर ही गोष्ट खरी असेल तर तुला मी तशाच एका राजाची गोष्ट सांगतो. लक्ष देऊन ऐक.

शरभ नावाचा एक महामांत्रिक सूर्योदयापूर्वीच उठून नदिवर स्नान करून

वेताळाच्या गोष्टी

काठांवर बसला व आपली ध्यानधारणा पुजा आटोपून चालू लागला. तेव्हां एक माणूस त्याला समोरून येत असतांना दिसला.

शरभने त्याला पायापासुन डोक्यापर्यंत आश्चर्ययुक्त नजरेने निरखून पाहीले तेव्हां त्या अभ्यागताने विचारले–"शरभ नावाचा मांत्रिक तुच आहेस कां?"

हा प्रश्न ऐकताच शरभच्या अंगाचा तिळपापड झाला. त्याला राग असह्य झाला. तो म्हणाला–"मी काय नुसते मंत्र तोंडपाठ केलेले नाहीत मी सर्व मंत्र-शास्त्रात पारंगत आहे. ह्या राज्यातील जवळजवळ सर्वजण जाणतात की, मी एक अपूर्व शक्ति प्राप्त झालेला माणूस आहे.

"असे काय, ठिक आहे! मी तुमच्या शेजार देशचा रहिवासी आहे. त्या राज्यातील प्रत्येक लहान मुलगा सुद्धा मला ओळखतो की मी एक अपूर्व अद्भूत मंत्र-जाणणारा आहे. माझे नाव देवन आहे. त्याने आपला परिचय करून देत म्हटले.

"एकाच वेळी दोन मंत्रतंत्र सामर्थ्य असणारे रहाणें म्हणजे धोक्याचे आहे" शरभ म्हणाला.

"हि तर गोष्ट खरी आहे. पण काय तू हे सिद्ध करू शकतोस कां? की माझ्याहून तुला जास्त मंत्र सामर्थ्य आहे?" देवनने त्याला पेचात टाकत विचारले.

"कां नाही? जर माझ्या मनात आले तर सर्व पाणी मी आटवून टाकेन व सर्व जनतेला पाण्यावाचून त्राही त्राही करून सोडेन" शरभने आपल्या मंत्र सामर्थ्याची चुणूक दाखविली.

"मी तर काही सेकंदात सर्वत्र पाणी पाणी करून लोकांचे प्राण वाचवू शकतो!" देवन म्हणाला.

ते ऐकताच शरभ संतापला व म्हणाला–"काय रे, मी कां तुझ्याहून कमी आहे? मी खडकाळ व ओसाड जमीन सुद्धा सुपिक बनवू शकतो."

"बस् हेच कां? मी क्षणभरात भस्म-करून टाकतो." देवनने पुन्हां पैज लावली.

त्यावर शरभ चिडून म्हणाला–"हा निरर्थक वितंड वाद कशाला. सांग, माझ्या अद्भूत शक्तिचा तुझ्या मनांत विश्वास निर्माण करण्याकरीता मला काय करावयास हवे? ह्या क्षणाला मी माझ्या शक्तिचे तुझ्यापुढे प्रर्दशन करवतो.

"तू तर असा सामर्थ्यवान मांत्रिक आहेस. म्हणवतोस तर काय दिर्घकाल असलेल्या असाधारण रोगापासून काय माणसांचा बचाव करू शकतोस काय?" देवनने विचारले.

"कां नाही! नक्कीच बरे करू शकतो?" शरभ उत्तर देत म्हणाला.

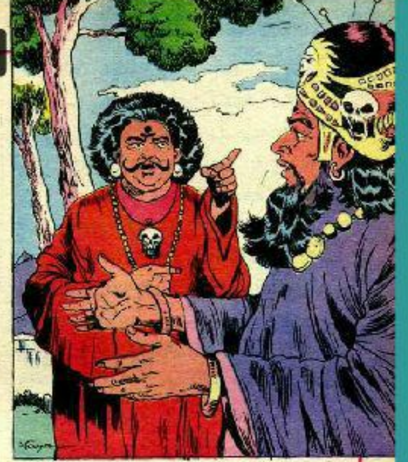
"काय तू पाण्यापासून सृष्टी करू शकतोस?" देवनने पुन्हां विचारले.

शरभने स्विकृती सुचक मान हलविली.

देवन क्षणभर थांबून म्हणाला–"मानव प्राण्यांत कोण चांगले आहे, कोण दुष्ट आहे? हे तू शोधून काढतोस कां?"

ह्यावेळेसही शरभने मान डोलावून हो म्हटले–"काय तू तुझ्या समोर असलेल्या माणसाच्या मनात कोणते विचार चालले आहेत हे समजू शकतोस कां?" देवनने विचारले.

शरभ म्हणाला–"हो! हो! तू आता मला सर्व विचारून काय माझी परिक्षा घेतो आहेस कां? तू सांग मी काही अद्भूत कामे करतो ती तू करू शकतोस कां?"

"हो हो जरूर करीत!" देवनने झटक्यात उत्तर दिले.

"नुसत्या अशाच गप्पा करण्याने काही प्रयोजन नाही. आपण पैज लावूया कां? शरभने विचारले.

'सांग', कसली पैज लावूया?" देवनने आपली उत्सुकता प्रकट करीत विचारले.

"ह्याचा निर्णय तुच कर. मला सर्व अटी मंजूर आहेत." शरभने आपली संमत्ती दर्शविली.

देवन क्षणभर थांबला आणि म्हणाला–"हारणाऱ्यांने जिकणाऱ्याच्या पाया पडावयाचे ह्यानंतर आपल्या मंत्रशक्तिचा त्याने उपयोग करता कामा नये.

"मला ह्या अटी मंजूर आहेत!" शरभने आपली स्विकृती दिली.

"तर मग ऐक छोटीशी अट आहे. तू प्रथम तुझ्या मंत्रशक्तिचा प्रयोग करून दाखव." देवन म्हणाला.

शरभने देवनचे म्हणणे मान्य केले. दोन्ही मांत्रिक तेथून निघाले व दूपार पर्यंत एका गावांत येऊन पोहोचले. कित्येक दिवसात तेथे पाऊस पडला नव्हता. त्यामुळे सर्व शेते वाळून गेली होती. त्या सर्व कारणांमुळे प्रजा पाण्याकरीता तडफडत होती.

"शरभ, आता तू ह्या इथे आपल्या मंत्र शक्तिचा उपयोग करून दाखव!" देवन म्हणाला.

शरभने काही क्षणभर आपले डोळे बंद केले व काही तरी तोंडाने पुटपुटले व आपली बोटे हवेत उडवत नतंर ती आपल्या डोळ्यांना लावली. दुसऱ्याक्षणी आकाशांत काळे ढग जमू लागले व गडगडाटासहीत मुसळधार पाऊस कोसळू लागला.

विजयाच्या आनंदाने शरभने देवनकडे दृष्टी टाकली, देवनने शरभची स्तुती केली व म्हटले–"मला तू एक खोटा मांत्रिक आहेस असे वाटत होते. परंतु आता मला समजले की, तुला थोडया फार मंत्रशक्ति येतात आणि ही गोष्ट. खरी आहे!"

हि तर अपमानाची गोष्ट आहे! तू मला सर्वसाधारण मांत्रिक समजतोस कां! माझ्या मंत्र शक्तिना मामुली समजतोस! मग तर मला दाखव बघू तुझ्या मंत्र सामर्थ्याने पाऊस पाडून!"

देवन स्मित करत म्हणाला–"काय तू सर्व ठरलेल्या अटी विसरलास? प्रथम तुला तुझ्या सर्व मंत्र शक्तिचा उपयोग करून दाखवायला हवा असे आपण नियम घातले आहेत नां!"

"ठिक आहे! प्रथम त्या नियमांचे पालन करू यां!" शरभने सांगितले.

"चल आपण राजधानीच्या गावी जाऊ मी असे ऐकले आहे की, त्या देशची राजकुमारी कित्येक वर्षापासून भयंकर रोगाने पछाडली आहे. तू तुझ्या मंत्र शक्तिचा उपयोग करून तिला पूर्णपणे बरी करून दाखव." देवनने त्याला सुचविले.

ह्यानंतर दोघे राजधानीला पोहोचले व राजाला जाऊन भेटले. राजाने त्यांना आपल्या मुलींच्या महालात आणले. शरभ राजकुमारीच्या पंलगापाशी जाऊन उभा राहिला. आपल्या बोटांनी तिच्या डोळयांना स्पर्श करीत काही क्षण डोळे मिटून काहीतरी पुटपुटू लागला.

थोडयावेळात राजकुमारी हसत हसत पलंगावरून उठून उभी राहूली. कित्येक वर्षापासून त्रस्त करून सोडणारा तिचा आजार एकदम नाहिसा झाला. राजाला ते पाहून अतिशय आनंद झाला.

नतंर देवनने राजाशी थोडा वेळ एकांतात काही गप्पा केल्या. नंतर शरभच्या

जवळ येत म्हणाला–".राजाच्या मनांत काही शंका आहेत की, त्याच्या कुटूंबातच काही हेरगिरी चालू आहे. तेव्हां त्याची सर्व गोष्ट सांग.

शरभने राजाच्या कुटूंबांतील सर्वजण व सैनिकांकडे नीट निरखून पाहिले व त्यातील जे चहाडखोर होते त्यांच्याकडे अगुंलीनिर्देश करीत देवनला दाखविले. देवनकडून ह्या गोष्टींचा समाचार मिळताच राजाने त्या सर्व चहाडखोर माणसांना शिपायांकरवी वंदी केले व तुरूंगात घातले.

ह्या गोष्टीनंतर राजदरबारात देवनने शरभची मुक्तकंठाने स्तुती केली नंतर म्हटलं–"आपल्या अटीनुसार तुला आणखिन एकदा आपल्या मंत्रशक्तिचा उपयोग करून दाखवावयास हवा तू जर ही अट पूर्ण करून दाखवलीस तर तुझ्या इच्छे प्रमाणे मी माझ्या सर्व मंत्रशक्तिचा उपयोग करून दाखविन. "ठिक आहे. सांग पाहू ह्या क्षणाला मी माझ्या मनांत कोणत्या गोष्टींचा विचार करीत आहे?"

शरभने एक दोन क्षण आपले डोळे बंद केले व आपल्या बोटांनी डोळचाला स्पर्श केला व नंतर डोळे उघडत देवनकडे क्रोधाने पहात विचारलं–"काय सांगू ह्या क्षणी तू आपल्या मनांत कसला विचार करीत आहेस?" तुला हे सांगायचे आहे की मी जर खरी गोष्ट सांगितली तरी ती तू ती खोटी आहे हे सिद्ध करून माझा पराभव करणार आहेस. ह्यानंतर माझी बोटे कापून टाकून माझ्या मंत्रशक्ति पासून मला परावृत्त करणार आहेस."

शरभच्या तोंडी ह्या गोष्टी एकून देवन एकदम चकित होऊन गेला. तेव्हां शरभ दात ओठ खात बोलला–"अरे दुष्टा, मी समजलो ते! तू कोण आहेस. तू मांत्रिक नाहीस आणि तुझे नाव पण देवन नाही देवदत्त आहे. तू ह्या देशाचा मंत्री आहेस. कोणत्याही औषधांचा उपयोग न झाल्यामुळे माझ्याकडून राजकुमारीला बरे करून घेण्याकरीता हे सर्व नाटक तू रचलेस नां!"

दुसऱ्याक्षणी राजाच्याद्वारा हुकूम मिळताच चार शिपायी पुढे आले व त्याने झटक्यात त्याला पकडले व त्याचे हात दोरीने बांधले त्यांचे शरीर एका पोत्यात कोंबले व पोते बांधून टाकले.

"ह्याला घेऊन जाऊन ह्याचे मुंडके छाटून टाका." राजाने शिपायांना हुकूम फर्मावला.

राजाचा आदेश मिळताच शिपायी तेथून पोते खेचत घेऊन गेले.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला– "राजा, शरभला शिक्षा मिळाली ती काय अन्यायाला धरून आहे कां? त्याने दिर्घकालीन व्याधीने ग्रस्त झालेल्या राजकुमारीला आपल्या मंत्रसामर्थ्याने स्वास्थ मिळवून दिले. तरी शरभ राजावर संतापला नाही. खरे तर राजाला शरभचा अपूर्व सत्कार करावयास पाहीजे होता. असे न करता त्याला मृत्युदंड देणे हे काय उचित आहे? या शंकांचे उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील."

विक्रमादित्य म्हणाला–"राजाला आपल्या कुटूंबाच्या आणि आपल्या राज्यातील प्रजेचा कुशलक्षेमचा विचार करावयासच हवा. शरभला अनेक अद्भूत मंत्रशक्ति प्राप्त होत्या. त्यामुळे मनात आले तर तो प्रजेचे काहीही चांगले वाईट करू शकत होता. आता तर त्याच्या मनांत मंत्र्या-विषयी सुद्धा द्वेष निर्माण झाला. त्यामुळे असा विश्वास ठेवणे कठीण की, जो मांत्रिक मंत्र्या बद्दल द्वेष करत आहे. तो जरूर पडली तर राजाशी वैर करण्यास सुद्धा मागे पुढे पहाणार नाही. असा अद्भूत महाशक्ति असणारा माणूस केव्हांही धोकेबाज होऊ शकतो. ह्या गोष्टी जाणूनच राजाने त्याला शिरच्छेदाचा दंड सुनावला."

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह नाहीसा झाला आणि झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

रहस्य

रामदास एका वर्षी रिकाम्या हाताने गणेशपुरला आला. आणि वर्षात त्याने एक एकर जमिन खरेदी केली. चार वर्षात तो एक व श्रीमंत माणसात गणला जाऊ लागला.

त्याच गावांत मंगलदास नावाचा एक शेतकरी रहात होता. इतक्या थोड्या दिवसात रामदास इतका श्रीमंत कसा बनला. हे कारण शोधण्याकरीता मंगलदासने आपले डोके खूप चालवले. त्याला काही कारण सांपडले नाही. शेवटी रामदासच्या तोंडूनच ते रहस्य शोधण्याकरीता एक दिवस निश्चयाने मंगलदास त्याच्या घरी गेला.

तेव्हां रामदास एक लहान दिवा कोनाड्यात आणून ठेवत होता त्याने मंगलदासला पहाताच स्वागत केले व घरात बोलवून विचारले–"दादा साहेब, कसे काय येणे केलेत? सांगा काही जरुरीचे काम आहे?"

"तसे काही विशेष नाही!" असे म्हणत मंगलदासने आपल्या येण्याचे कारण सांगत म्हटले–"दादा साहेब, आपण दोघे एकाच गावांतले रहाणारे मग मलाही लवकरात लवकर श्रीमंत बनण्याचे रहस्य कां नाही सांगत?"

"ह्यात रहस्याचे काय कारण" असे म्हणत त्याने एक चटई आणून अंथरली व त्यावर त्याला बसवले. नंतर दिव्याची वात विझवत रामदासच्या जवळ येऊन बसला. मंगलदासने आश्चर्याने थक्क होत विचारले–"रामदास हे मला सांग. तू जळती दिव्याची वात कां विझवलीस?"

तेव्हां रामदास मोठ्या ताठ्याने म्हणाला–"आपल्याला अशा आरामात गप्पा करीत असतांना दिव्याचे तेल फुकट कां खर्च करायचे."

हे ऐकताच मंगलदास झटकन् उठून उभा राहिला. आणि म्हणू लागला–"ठीक, मी आता चलतो." "अरे बाबा, तू तर धनवान बनण्याचे रहस्य ऐकण्याकरीता आला होतास नां?" रामदासने विचारले.

"ते रहस्य काय हे तू न सांगताच मला समजले." असे म्हणत मंगलदास आपल्या घरी निघून गेला.

ब्याद टळली

सुरेश एका सरकारी कचेरीत अधिकारी होता व स्वभावाने भयंकर संकोची. थोड्या दिवसांने त्याने लग्न केले. त्याची पत्नी घरी आली परंतु आश्चर्य त्याची बायको पण संकोची स्वभावाचीच निघाली.

ज्या दिवशी सुनंदा आपल्या पतीच्या घरी आली. त्याच दिवशी दोघांच्यात स्वयंपाक करण्याच्या बाबतीत संकोच सुरू झाला. सुरेश थोडावेळ इकडे तिकडे करीत राहला व म्हणाला–"तुला हे घर नविन आहे. त्यामुळे तुला स्वयंपाक करावयासत्रास पडेल. म्हणून खानावळीतून जेवण आणू!

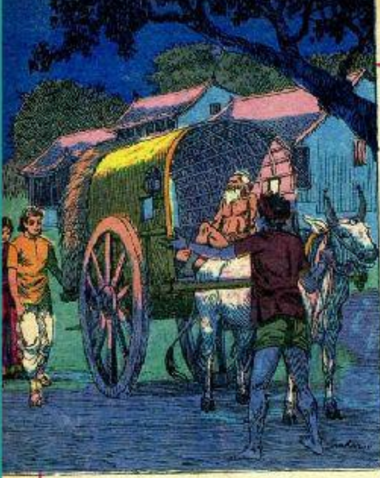
सुनंदाने विचार केला की, नवऱ्याकडे घरगुती स्वयंपाकाचे सामान आणवले तर वाईट दिसेल म्हणून तिने हळू आवाजात म्हटले–"आपण जर स्वयंपाकाचे सामान आणून दिलेत तर स्वयंपाक करायला मला काही त्रास होणार नाही.

त्या संकोची स्वभावाच्या नवरा-बायकोचा संसार अशा तऱ्हेने पहिला वाहिला सुरू झाला.

एक दिवस संध्याकाळी दोघे गावाच्या टोकालां असलेल्या शंकराच्या देवळात गेले. येतानां घरी यायला अंधार झाला रस्त्यात एका म्हाताऱ्याशी त्यांची गाठ पडली तो त्या उभयतानां पहात म्हणाला–"बाबूजी, मला अंधेरी आल्या सारखे वाटते आहे. मी बहुदा रस्त्यातच पडतो की काय! तेव्हां आपण थोडा हातभार लावलात तर पुण्य घडेल.

त्यावर सुरेशने त्याच्या खांद्यांला धरले व त्याला हळूहळू चालवत नेऊ लागला. तेवढ्यात त्या रस्त्याने दोन सभ्य माणसे त्यांना समोर चालत येत असतांना दिसली. त्यांनी सुरेशकडे जरा तिरस्काराने रागाने पाहिले व म्हटले–"तुम्ही तर

मिमता खेरे

दिसायला चांगले शिकले सवरलेले वाटता. मग म्हाताऱ्या वडीलांबरोबर अशी वागणूक तुम्हांला शोभा देते कां ? थोडी तरी जिवाला चाड पाहिजे होती!" असे म्हणत त्यांनी एका गाडीवानाला हांका मारले.

सुरेश संकोचाने क्षणभर गडबडून गप्प राहला त्याला हे ही सांगणे संकोचाचे वाटू लागले की ते माझे वडील नाहीत. तोपर्यंत त्यांनी त्या म्हाताऱ्याला गाडीत सुद्धा बसविले. आणि म्हटले–"पहात काय राहूलात चला लवकर गाडीत बसा जा."

संकोचानें सुरेश व सुनंदा गुपचुप गाडीत चढून बसलेवधरी पोहोचले. पहातात तो म्हातारा तापाने चांगलाच फणफणलेला होता. सुनंदाने त्याच्या अंथरूणाची सोय केली. सुरेशने जाऊन वैद्यालाबोलावून आणले.

चार दिवस असेच उलटले. म्हातारा चांगला खुटखुटीत बरा झाला. परंतु त्यांने घरातून बाहेर निघण्याचे नावच काढले नाही. सुरेशने म्हाताऱ्या करीता शंभर रुपायाच्या वर खर्च केला.

आणखी चार दिवस असेच निघुन गेले. नवव्या दिवशी सुरेश रागानेच पुटपुटला–"न जाणो हा म्हातारा आमचे घर सोडून केव्हां निघून जातो ?

"त्यांनाच जाऊन कां नाही विचारीत" सुनंदा म्हणाली.

"तुच उद्या जेवण झाल्यावर विचार!" सुरेश म्हणाला.

सुनंदाला म्हाताऱ्याला विचारायला खूप संकोच वाटत होता. त्यामुळे ती गप्प राहली.

ह्यानंतर दोन दिवस उलटले. शेवटी त्या दोघांना वाटू लागले की हा म्हातारा आपल्या घरातून जाणे अशक्य आहे.

शेवटी डोके चालवून एक उपाय सुरेशला सापडला सुरेश म्हाताऱ्याच्या खोलीत येत म्हणाला–"हे पहा बाबा, उद्या सकाळी मी व सुनंदा तिच्या माहेरी जाणार आहोत. तेथे एका लग्नाचे आम्हांला बोलावणे आहे. आंम्ही दोन दिवसानंतर घरी परत येऊ!"

लागतात. मी एका मिनिटात त्या म्हाताऱ्याच्यापासून तुमची सुटका करते बघ! माझे म्हणणे ऐकून त्याप्रमाणे वागण्यास मात्र तू तयार हो!"

त्यानंतर सुनंदाने थोडी साखर घेऊन त्याची पावडर केली व त्याच्या औषधा सारख्या पुड्या बांधल्या व तिला दिल्या तिसऱ्या प्रहरी जव्हां म्हातारा चहापाण्या करीता उठून खोली बाहेर आला तेव्हां त्याला पाहिले न पाहिलेस करत नंदिनी सुनंदाला म्हणाली–"अग त्या म्हाताऱ्याला मरणाच्या दाढेतून तुम्ही वाचवलत त्यामुळे त्याची जबाबदारी तुमच्यावर येऊन पडली पण तू म्हणतेस तुमची मिळकत त्याला सांभाळायला पुरी पडत नाही. तेव्हां त्याला निंचितपणे मरण येण्याकरीता तुम्हांलाच काहीतरी मार्ग शोधायला पाहिजे नां!

"हो, हो, तू म्हणतेस ते बरोबर आहे!" सुनंदाने नंदिनीच्या हो ला हो करत म्हटले.

"मग ऐक, माझ्याजवळ एक प्रकारचे विष आहे. त्यातील थोडे विष तू म्हाताऱ्याच्या खाण्यात मिसळून दे. एका आठवड्या नतंर तो स्वर्गात किंवा नरकात जाऊन पोहोचेल. परंतु ह्या विषाचाच उपयोग झाला. हे कोणत्याही मोठ्यात मोठ्या वैद्याला सुद्धा समजणार नाही. म्हाताऱ्याला सुद्धा मरताना कोणत्याही तऱ्हेचा त्रास होणार नाही! समजले" असे म्हणत तिने पुड्या सुनंदाच्या हातात दिल्या.

लग्न एकाच दिवशी झाल्यामुळे नंदिनीने सुनंदाला पाहिले नव्हते त्यामुळे ती तिची चौकशी करण्याकरीता आली.

सुनंदा नंदिनीला पहाताच अतिशय आनंदीत झाली. ती आपल्या खुप गमंती-जमती तिला सांगत होती. तेवढ्यात तो म्हातारा तेथे येऊन टपकला आणि धम-कावणीच्या स्वरात म्हणाला–"ह्या फालतू गप्पा केव्हां बंद करणार? मला खायला देणार आहेस कां नाही?"

सुनंदा गुपचुप उठून गेली व म्हाताऱ्याला जेवायला वाढून बाहेर आली. तेवढ्यात खाण्याचे ढोंग करीत तो चिडून म्हणाला–"कितीदा सांगितले मला ही भाजी आवडत नाही तरी दुसरी कोणती भाजी करीत नाहीस?" अशा तऱ्हेने म्हातारा काही ना काही बरळत राहला शेवटी जेवण संपवून आपल्या खोलीत जाऊन निजला.

नंदिनीने ते सर्व बोलणे ऐकले व सुनंदाला हंसत विचारले–"काय ग, तुझे सासरे भयंकर तापट दिसतात? तुझा पती पण तसाच आहे कीं काय?"

"अग, तो म्हातारा माझा सासरा नाही. रस्त्यात चालत असणाऱ्याला घरी आणून आमच्या डोक्याला त्रास करून घेतला आहे" असे म्हणून सुनंदाने सर्व वृत्तांत सांगितला.

"तुमच्या संकोची स्वभावानेच तुम्हाला हा त्रास सहन करावा लागत आहे" असे म्हणत नंदिनी आश्चर्य करू लागली.

"मग तूच सांग नां! आता मी काय करू? आम्ही त्याला घरातून बाहेर काढण्याच्या गोष्टी केल्या तर हा आम्हांला विहिरीत मी जीव देईन अशा धमक्या घालतो आणि तसे झाले तर खरच आमची अब्रु जाईल नां!" सुनंदा डोळ्यांतून आंसवे गाळत म्हणाली.

त्यावर नंदिनी खदखदून हंसू लागली व म्हणाली–"अग वेडी, तू तर एक नंबरची मूर्ख आहेस. एवढी छोटी गोष्ट सुद्धा समजत नाही. जे लोक अशा धमक्या घालतात ते मरणाचे नाव काढताच थरथर कांप लागतात. मी एका मिनिटात त्या म्हाताऱ्याच्यापासून तुमची सुटका करते बघ! माझे म्हणणे ऐकून त्याप्रमाणे वागण्यास मात्र तू तयार हो!"

त्यानंतर सुनंदाने थोडी साखर घेऊन त्याची पावडर केली व त्याच्या औषधा सारख्या पुड्या बांधल्या व तिला दिल्या तिसऱ्या प्रहरी जव्हां म्हातारा चहापाण्या करीता उठून खोली बाहेर आला तेव्हां त्याला पाहिले न पाहिलेस करत नंदिनी सुनंदाला म्हणाली–"अग त्या म्हाताऱ्याला मरणाच्या दाढेतून तुम्ही वाचवलत त्यामुळे त्याची जबाबदारी तुमच्यावर येऊन पडली पण तू म्हणतेस तुमची मिळकत त्याला सांभाळायला पुरी पडत नाही. तेव्हां त्याला निचितपणे मरण येण्याकरीता तुम्हांलाच काहीतरी मार्ग शोधायला पाहिजे नां!

"हो, हो, तू म्हणतेस ते बरोबर आहे!" सुनंदाने नंदिनीच्या हो ला हो करत म्हटले.

"मग ऐक, माझ्याजवळ एक प्रकारचे विष आहे. त्यातील थोडे विष तू म्हाताऱ्याच्या खाण्यात मिसळून दे. एका आठवड्या नतंर तो स्वर्गात किंवा नरकात जाऊन पोहोचेल. परंतु ह्या विषाचाच उपयोग झाला. हे कोणत्याही मोठ्यात मोठ्या वैद्याला सुद्धा समजणार नाही. म्हाताऱ्याला सुद्धा मरताना कोणत्याही तऱ्हेचा त्रास होणार नाही! समजले" असे म्हणत तिने पुड्या सुनंदाच्या हातात दिल्या.

स्वयंपाक घराच्या बाहेरूच म्हाताऱ्याने ह्या सर्व गोष्टी ऐकल्या व तो घाबरून जात आपल्या खोलीत परत आला व आपले सामानसुमान बांधत सुनंदाला हांका मारत म्हणाला–"मुली, ऐक, मी इथून जात आहे. तू वाईट वाटून घेऊ नकोस. मी विचार केला की ह्या म्हातारपणी एकाच ठिकाणी कुजत पडण्यापेक्षां तिर्थक्षेत्र हिंडून पहाणे काय वाईट आणि माझी इच्छा पण होती. मी आज सकाळीच ही गोष्ट तुमच्या कानावर घालणार होतो की, काल रात्री एका देवीने मला दृष्टांत दिला की तू तिर्थक्षेत्र हिंड. आता मी चलतो!"

"हे काय म्हणता तुम्ही बाबा! माझ्या पतीला न सांगताच तुम्ही कसे जाऊ लागलात. पण ठिक आहे. जातो म्हणता आहात तर थोडा नाष्टा पाणी तरी करून जा" सुनंदा म्हणाली.

खाण्याची गोष्ट काढताच म्हातारा कांपू लागला व गडबडत म्हणाला–"मी एक क्षणभर देखील आता थांबू शकत नाही. राहूकालापूर्वी जाणे चांगले." असे म्हणत म्हातारा घरातून गेला.

त्या दिवशी जेव्हा संध्याकाळी सुरेश नोकरीवरून घरी आला. तेव्हां सुनंदाने सर्व सविस्तर बातमी सुरेशला सांगितली आणि हुश् करीत म्हणाली–"नंदिनीच्या उपकारामुळे आपल्या मागची म्हाताऱ्याची कटकट तर टळली."

सुरेश काही बोलणार तेवढ्यात नंदिनीने त्याला तोडत म्हटले. आपण दोघांनी आपला संकोची स्वभाव काढून टाकावयास पाहिजे. अग थोडी उपकार बुद्धी पाहिजे. नाहीतर दाक्षिण्य म्हणता येत नाही परंतु आपल्या ताकती पलीकडे दुसऱ्यावर उपकार करणे म्हणजे संकटे ओढून घेण्यासारखेच आहे.

"आता आपणही गोष्ट अनुभवानीच जाणली आहे. काय ग सुनंदा मी म्हणतो ते खरे आहे ना!" असे म्हणत सुरेशने बायकोच्या डोळ्यात रोखून पहात म्हटले.

सुनंदाने हसत त्याच्या म्हणण्याला होकार दिला.

प्राचिनकाळी जेव्हां ब्रह्मदत्त काशीवर राज्य करीत होते, तेव्हां बोधिसत्वांनी ब्रह्मदत्तच्या मुलाच्या रुपे जन्म घेतला. त्याचे नाव ब्रह्मदत्त कुमार असे ठेवले गेले. त्याने तक्षाशिला येथे जाऊन वयाच्या सोळाव्या वर्षाच्या आत वेद-उपनिषिदे इ. चे अध्ययन करून शिक्षण पूर्ण केले व तो काशी राज्यात परत आला. त्यानंतर काशीच्या राजाने त्याचा राज्याभिषेक करविण्याचे योजले.

त्या युगात काशी राज्यातील जनता वेगवेगळ्या देव-देवतांची पुजा-अर्चा करीत होती. काही मेळे होत असत तेव्हां त्यात बरीच कोंबडी व बकरी देवांस बळी चढविले जात व त्याचे रक्त देवीला नैवेद्य म्हणून अर्पण केलें जाई. ब्रह्मदत्तकुमार जनतेचा हा अंधविश्वास व दुराचार पाहून अत्यंत दुःखी होऊन गेला. तो विचार करीत म्हणाला–"माझ्या राजा बनण्यानंतर रक्ताचा एक थेंब देखिल मी न सांडून देता ह्या अंधविश्वास व दुराचाराचा नाश व दुराचाराचा अंत करून टाकेन."

काशीनगरा बाहेर एक मोठे विशालकाय वडाचे झाड होते. लोकांचा विश्वास होता. की, एक देवी त्या झाडावर रहाते व आपल्या मनांतील इच्छा-आकांक्षा ती नवस केल्यास पूर्ण करते.

एक दिवस ब्रह्मदत्तकुमार आपल्या रथात बसून शहरातील बाहेर असलेल्या त्या वडाच्या झाडापाशी येऊन पोहोचला त्यावेळी बरेच स्त्री पुरुष भक्तिभावनेने त्या झाडाला प्रदक्षिणा घालत असलेले त्यांनी पाहिले. झाडापासून थोड्या-दूरवर ब्रह्मदत्त कुमार खाली उतरले. त्यांनी फुले वाहून त्याची पुजा केली व त्या झाडाभोवती तिन प्रदक्षिणा घातल्या नंतर तो

रथात बसून शहराकडे परत निघाला. त्या दिवसा नंतर तो बहुदा बरेच वेळां त्या झाडाकडे येऊ लागला अंधविश्वास ठेवणाऱ्या लोकांप्रमाणे तोही बरेचदा येऊन झाडाची पुजा करून त्याला प्रदक्षिणा घालू लागला.

काही दिवसानंतर त्या म्हाताऱ्या राजाचा देहान्त झाला व ब्रह्मदत्तकुमार राजा बनला.

राज्याभिषेकानंतर तावडतोब त्याने दरबार भरवला व सांगितले तुम्हा लोकांपैकी कोणासही माहीत नाही की, मी कसा राजा झालो आहे, परंतु आपल्याला हे समजलेच असावे की मी जेव्हां युवराज होतो तेव्हां नगराबाहेरील स्थित वडाच्या झाडाची नियमित पुजा करीत होतो व मी नवस सुद्धा केला होता की जर कां मी राजा झालो तर मी एक हजार प्राण्यांचा बळी तुला देईन. माझा नवस पूर्ण झाला, आता मला माझ्या वचना प्रमाणें वागणे भाग आहे. हे ऐकताच दरबारातील सर्वजण अत्यंत आनंदीत झाले. त्यावर मंत्र्याने राजाला विचारले–"महाराज सांगा! वडाच्या झाडाला बळी चढवण्याकरीता कोणते प्राणी पाहिजेत म्हणजे आम्ही त्याचा सर्व बंदोबस्त करून टाकतो.

"मी जनावरांचे बळी देण्याचा नवस केला नव्हता तर जनावरांना देवतांचे बळी चढविणाऱ्या माणसांचा नवस केला होता. त्यामुळे आपल्या लोकांमधील' अशी एक हजार माणसे घेऊन या. की मी माझा नवस फेडू शकेन. त्याच बरोबर देशात अशी दवंडी पिटवा की, आजपासून जे जनावरांचा बळी चढवतील त्यांनाच वडाच्या झाडाचा बळी चढवला जाईल.

दरबारातील राजाची घोषणा ऐकल्यावर सर्वजण थक्क झाले. तरी सुद्धा ते लोक बळी देण्याच्या बाबतीत विश्वास ठेवणारे होते म्हणून गप्प राहले. सर्व राज्यात दवंडी पिटवीली त्या दिवसापासून काशी राज्यात जादु केल्याप्रमाणे जनावरांचा बळी चढवणे एकदम बंद झाले.

आपल्या नद्या :

गंगा - १

नारदमुनि एकदा भूलोकातून देवलोकात भ्रमण करावयास निघाले. त्या पौर्णिमेच्या रात्री शुभ्र चांदण्याच्या प्रकाशात हिमालय पर्वताच्या दऱ्या खोऱ्यातून वीणा वाजवित नारद आनंदाने जात असतांना.

एका घाटात त्यांना अद्भुत सौंदर्य असलेले अनेक स्त्री-पुरुष दिसले. हे कोण असू शकतील असा विचार करीत नारद मुनी त्यांच्या जवळ येऊन पोहोचले.

"तुम्ही कोण आहात ? असे विचारत जेव्हां नारद अगदी त्यांच्या जवळ आले. तेव्हां त्यांना आणखी एक गोष्ट कळून आली. तेथे जमलेल्या व्यक्तिच्या मध्ये प्रत्येक जण विकलांग होता. कोणाला डोळे नव्हते तर कोणाला कान, कोणाचा हात तर कोणाचा पाय.

ते लोक नारदाला उत्तर देण्यास संकोच करू लागले. परंतु थोड्या वेळाने त्या लोकांनी सांगितले की ते लोक राग व स्वर ह्याचे प्राण बनलेले गंधर्व आहेत. जेव्हां गायक व गायीका रागाचा आलाप करतात. तेव्हां त्याचा दुष्परिणाम आमच्या शरिरावर होतो. त्यामुळे एक एक अंगाने अपंग होऊ लागतो..

हे उत्तर ऐकून नारदाला अत्यंत दु:ख झाले. त्याने कुतुहलाने प्रेरित्त होऊन त्या लोकांना आणखीन काही प्रश्न विचारले. तेव्हां त्या लोकांनी उत्तर दिले परम शिवाचे गाणे ऐकल्याने आम्ही पूर्ववत होवू. तेव्हां नारदाने तत्क्षणी कैलाश पर्वतावर जाऊन शंकराचे दर्शन घेत सारा वृत्तांत सांगितला.

शंकराने गाण्याचीतयारी दाखविली. परंतु एक अट घातली की, आपले गाणे ऐकण्यास कमीत कमी एक तरी परीपूर्ण श्रोता असावयास पाहीजे. आणि परिपूर्ण श्रोता दोनच आहेत एक ब्रह्मा आणि विष्णु तेव्हां नारदाने ब्रह्माकडे जाऊन त्याला विनंती केली की त्याने शंकराचे गीतगान ऐकण्यास यावे.

शंकराचे गाणे ऐकावयास येण्याची ब्रह्माने आनंदाने स्विकृती दिली. तरीही नारदाला शंकराचे गाणे ऐकावयास घेऊन जाण्याकरीता दोघेही परिपूर्ण श्रोता असावेत असे वाटले म्हणून तो विष्णुकडे आला. त्याने विष्णुला सर्व समाचार सांगितला. तेव्हां त्यानेही येण्याची आनंदाने तयारी केली.

ह्यानंतर ब्रह्मा विष्णु आणि गन्धर्व शंकराच्या जवळ येऊन पोहोचले. शंकराने बराच वेळेपर्यंत मौन धारण केले. ध्यान धारणा केली नंतर हळू आवाजात आलाप करण्यास सुरवात केली.

ते त्याचे अद्‌भुत संगीत ऐकून सर्व लोक तन्मय होऊन गेले. आणि कृतज्ञतेने सर्वांनी शंकराला साष्टांग नमस्कार केला.

शंकराच्या अद्‌भुत संगीत लहरींनी सारा आसमन्त अत्यंत शोभायमान दिसू लागला. झाडे-झुडपे फुलांनी डवरून आली. थंडगार वारा वाहू लागला. तेथील वातावरणाने पृथ्वीला स्वर्गाप्रमाणे शोभा आली.

त्याच सुमारास तेथे एक विचित्र घटना घडली. शंकराचे मृदुमधुर संगीत तन्मय होऊन ऐकणाऱ्या विष्णूच्या शरिराचा एक भाग पाणीमय होऊन पाझरू लागला. तो विचित्र प्रकार केवळ ब्रह्मालाच समजला.

तत्क्षणी ब्रह्माने त्या वहाणाऱ्या जलधारा आपल्या कमंडलूत भरून घेतल्या. त्याच जलधारा म्हणजे गंगा नदीचा उगम आहे. विष्णूच्या शरिरातून वहाण्यामुळे ह्या गंगा-नदीला अत्यंत पवित्र मानले जाते.

ज्ञानोदय

चित्रपुरीचा राजा किर्तिसेनच्या मनात एकच चिंता लागून राहीली की, थोड्या दिवसात आपल्याला मृत्यु येणार. ही गोष्ट जाणून राजाच्या मंत्र्याने धर्मसेनने राजाला विनविले की, वनात तपश्चर्या करणाऱ्या ज्ञानानंद नावाच्या ऋषिंना बोलावून घ्यावे.

किर्तिसेनने ज्ञानानंद ऋषिंना दरबारात बोलावून घेतले. व आपली काळजी सांगून विचारले–"मुनिवर्य, तुम्ही मला असा काही उपाय सांगू शकाल कां? की, त्याने माझे मरण टळू शकेल!" ज्ञानानंद स्मित करून म्हणाले–" राजन्, आपण तर तरुणावस्थे मध्ये आहात. मग आताच अशा भ्रमात पडून आपण कां मृत्युला घाबरता परंतु काही वर्षांनि आपण म्हातारे व्हाल. तेव्हां आपली दृष्टी मंद पडेल. श्रवणशक्ति कमी होईल. कंबरेत वांकाल. हा सर्व निसर्ग प्रकृतिचा धर्मच आहे नियम आहे. त्या स्थितीत आल्यावर आपल्या मधील ह्या हावरेपणाचा भाव पण केव्हांच लुप्त होऊन गेलेला असेल. तेव्हां केव्हां न केव्हां तरी नक्कीच येणाऱ्या ह्या मृत्युची गोष्ट घेऊन विनाकारण आताच काळजी करण्याचे कारण काय!"

किर्तिसेनने ज्ञानानंदांना नमस्कार करीत म्हटले–"महात्मन्, आपण माझ्या मनांत ज्ञानोदय निर्माण केलात. मला ही चिंता किड्या सारखी पोखरत होती. त्यातून मला आता मुक्तता मिळाली.

शिक्षण अधिकारी

चंद्रचुड राजाच्या दरबारात गौरांग व गंभीर नावाचे दोन कवी होते. गौरांग अनेक उत्तम काव्ये रचून महाकवीच्या रूपानें प्रसिद्ध झाला होता. वयानें लहान असला तरी गंभीर कवी दृष्टीने मोठा होता. व आपल्या काव्य रचनेच्या श्रेष्ठतेच्या कारणांमुळे तो हळूहळू लोकांची प्रशंसा प्राप्त करू लागला होता.

साहित्यप्रेमी चंद्रचुड राजाच्या भेटी करीता राजधानीत अनेक उत्तम कवी-पंडीत व विद्वान येत असत. राजाने विचार केला की अशा तऱ्हेने भेटीस येणाऱ्या कवी विद्वान पंडीतामध्ये सर्वोत्तम कोण आहे याची निवड करण्याकरीता दरबारात एका अत्युत्तम विद्वानाची जरूर आहे.

राजाने ही गोष्ट आपला मंत्री मिहिर-वर्मा याला सांगितली. त्यावर मंत्र्याने आश्चर्ययुक्त चेहरा करत म्हटले–

"महाराज, गौरांग सारखा उत्कृष्ट कवी आपल्या दरबारात असतांना आपल्याला दुसऱ्या कवींचा शोध करण्याची काय जरुर आहे ? आपण त्याला शिक्षण अधिकाऱ्यांच्या पदावर नियुक्त करावे. तो आपल्याला योग्य वेळी योग्य तो सल्ला देऊ शकेल.

मंत्र्याचे बोलणे ऐकून राजा काहीक्षण गप्प राहला. ह्या घटनेनंतर एका आठ-वड्याने ललाट देशातून भूषण नावाचा एक कवी राजाच्या भेटीच्या इच्छेने राजधानीत आला व राजाचे दर्शन घेत म्हणाला–"प्रभु! मी माझे पहिले काव्य आपल्याला भेट देण्याच्या इच्छेने इतक्या दूरवरून आलो आहे!"

चंद्रचुड राजाने भूषणच्या हातून तो काव्यग्रथं घेतला व आपल्या राजभटांना त्याचा आदर सत्कार करून त्याची उतरण्याची व्यवस्था करण्याची आज्ञा केली.

ह्यानंतर राजाने गौरांगला बोलावले व त्याच्या हातात भुषणने लिहलेले काव्य देत म्हटले–"कविवर, आपण हे काव्य वाचून ह्या संबधी आपले विचार सांगावेत.

दुसऱ्या दिवशी गौरांगने राजाचे दर्शन घेत सांगितले–"महाराज, मी सर्व काव्य वाचले कवीचा हा पहिलाच प्रयत्न आहे. तरी सुद्धा खूप शोधून सुद्धा एक सुद्धा चुक ह्यात दिसली नाही"

गौरांग गेल्यानंतर राजाने कवी गंभीरला बोलावणे पाठवले व त्याच्या हातात भुषणचे काव्य देत विचारले–"कविवर हे काव्य वाचून आपले विचार काय ते सांगा?"

दोन दिवसानंतर गंभीर राजाला दर्शन देत म्हणाला–"महाराज, हे काव्य करणारा कवी कोणी नवीन दिसत आहे. तरीही ह्याने केलेली काव्ये व त्यातील मुख्य मुद्दे अत्यंत प्रशंसनिय मानले पाहिजेत!"

गंभीर कवी गेल्यानंतर राजाने मंत्र्याला म्हटले–"शिक्षण अधिकाऱ्याच्या पदावर उचीत सल्ला देण्याकरीता मी गंभीरला नियुक्त करीत आहे तरी तुम्ही त्याची पूर्ण तयारी करा!"

मंत्री मिहिर शर्मा आश्चर्यात पडला व म्हणाला–"महाराज, असे हे महत्वाचे काम आपण लहानवयी असलेल्या गंभीर कवीला देणे उपयुक्त समजता? ही गोष्ट जर गौरांग कवीला समजली तर त्याला अनावर

के. गिता

दु:ख नाही कां होणार? तरीही तुम्ही असा निर्णय घेतला आहात म्हणजे ह्या पाठीमागे नक्की काहीतरी खास उद्देश असावा!"

राजा चंद्रचुड क्षणभर थांबून म्हणाला– "कवी भुषणचे काव्य वाचून गौरांग व गंभीरने जे आपापले विचार आपल्या-समोर मांडले ते तर तुम्ही ऐकलेच आहांत!"

ह्यावर मंञ्याने स्विकृतीसुचक मान हलविली.

ह्यानंतर राजा म्हणाला–"ह्या दोन कवीनी कवि भुषणच्या काव्यासंबधी आपापले विचार व्यक्त केले ते ऐकल्यावर मला असे वाटू लागले की, ह्या पदावर नियुक्त करण्यास गंभीर कवीच योग्य होऊ शकतो. राजदरबारात आपल्या कलांचे प्रदर्शन करण्याकरीता येणाऱ्या कविचे उचित रुपात स्वागत करून त्यांना बक्षीस देऊन पाठविण्या करीता शिक्षण अधि-काऱ्यांत पांडित्या बरोबर अभिरुचीची सुद्धा आवश्यकता आहे. फक्त त्यांचे दोष काढून दाखविण्यात नाही हो नां!"

मंञ्यानें होकारार्थी मान हलविली.

ह्यानंतर फिरून राजा चंद्रचुड म्हणाला– "जर कां हे शिक्षण अधिकाऱ्याचे पद आपल्या गौरांग कवीला दिले तर माहीत आहे कां काय होईल? राजाश्रयाच्या आशेने येण्याऱ्या कवीचे दोष दाखविण्या-च्याच प्रयत्नात राहील. परंतु गंभीर कवी त्यांच्या पांडित्या व गुणांविषयी सखोल विचार करून परिक्षण करेल. त्यामुळे ह्या पदाकरीता चांगल्यात चांगल्या कवीची जरूर असेल तर गंभीर कवीच सर्वदृष्टीने योग्य आहे.

राजाचा विचार ऐकून मंञ्याने विचार केला की, राजाच्या सांगण्यात काही तथ्य आहे तोच निर्णय उचित आहे.

ह्यानंतर त्या पदावर गंभीर कवीची नेंमणुक केली. त्या पदावर काम करीत असतांना गंभीर कवीने कवी व पंडीत ह्यानां राजाश्रय प्राप्त करून दिला व तो सुद्धा एक विवेकशिल व अत्यंत उदार-व्यक्ति म्हणून दरबारात प्रसिद्ध पावला.

आत्मस्तुति

हेमपुर नावाच्या गावात नागेंद्र व वरलक्ष्मी नावाचे एक जोडपे रहात होते. गावातील श्रीमंत लोकांच्यात त्याची गणना होत असे. त्यांना गोविंद नावाचा एकुलता एक मुलगा होता. तो अभ्यासात खूप हुषार होता. तसाच गुणवान सुद्धा. परंतु तो घरातील कोणतीही कामे न करता मित्रांच्या बरोबर उनाडक्या करण्यात व भटकण्यात आपला वेळ घालवित असे. त्याला आईवडिल खूप रागावत तो त्यांची फिकीर कधी करीत नसे.

एकदा गोविंदचा मामा हेमपुरला आला. आपल्या भाच्याची गोष्ट ऐकून त्याला खूप वाईट वाटले. त्याच बरोबर ह्यास कारण आपली बहीण व तिचा नवराच आहे म्हणून त्यांच्याशी तो वाद-विवाद घालू लागला.

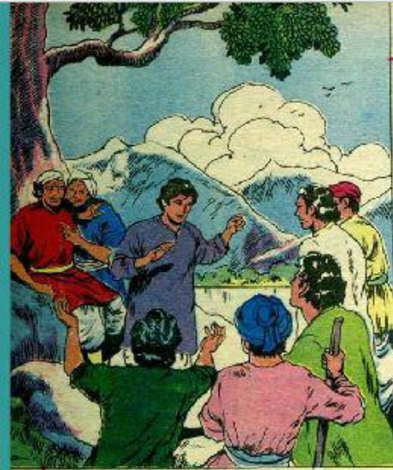
"आम्ही तरी काय करणार?" तो लाख वेळासांगितले ऐकतच तरी नाही!" नागेंद्र व वरलक्ष्मी एका सुरात म्हणाले.

गोविंदच्या मामाने त्याला जवळ बोलावून म्हटले–"ऐक, बाळ तुझे आई-वडील तुझी नालस्ती करतात! पाठीमागे सर्व मित्र तुझी टिंगल करतात जो नालायक असतो त्याचा कोणी मान ठेवत नाही!"

"मामा, माझे मित्र तसे नाहीत! गोविंदने स्वाभिमानाने म्हटले.

"तुला जर तुझ्या मित्राच्या स्वभावाची खरी पारख करावयाची असेल तर एक काम कर तू तुझ्याच मोठेपणाच्या गोष्टी त्यांच्यापुढे तिखट मीठ लावून सांग. मग पहा त्यांची प्रतिक्रिया काय होते ते!" मामानी समजावले.

गोविंदने तसे वागण्यास सुरवात केली. परंतु मित्रांना वाटले की हा गंमत म्हणून तसे बोलून आपली स्तुती करीत असेल. म्हणून ते सर्व दुर्लक्ष करू लागले परंतु त्यांना जेव्हां समजले की, गोविंद खरोखर

आपली आत्मस्तुती गातो आहे. तेव्हां मित्रानी चिडून म्हटले–"अरे बाबा, तुला लहानपणापासून पहातो तू काय होतास ते असे असतांना तू आमच्या समोर फुशारक्या कशाला मारतोस !"

तरी सुद्धा गोविंद नाईलाजाने म्हणाला– "तुम्हांला कोणाला माहीत नाही. माझ्या कुटूंबातील माणसे माझ्याशी कसे वागतात. माझ्या बोलण्याचा कसा आदर करतात. पाहीजे तर तुम्ही माझ्या आईवडीलांना व माझ्या मामांना विचारा.

गोविंदच्या फुशारक्या ऐकण्या बाबतीत मित्र कंटाळले. त्यामुळे हळू हळू त्याच्या मित्रांनी भेटणे बोलणे चालणे बंद केले. एक महिन्या नतंर गोष्ट येवढी विकोपाला गेली की, गोविंदला आपला म्हणून म्हणण्यास एकही मित्र राहला नाही. सर्व त्याच्यापासून दूर राहू लागले.

त्यानंतर गोविंद आपल्या मामाला भेटून म्हणाला–"मामा, तुम्ही म्हणालांत ते खरे आहे! माझे मित्र द्वेष करणारे आहेत. मी मारलेल्या फुशारक्या त्यांना सहन झाल्या नाहीत. आजपर्यंत त्यांच्या सहवासात राहून मी माझा वेळ व्यर्थ फुकट घालवला आता सांगा मी काय करावयास पाहिजे?"

"तू तुझ्या आईवडीलांनी सांगितलेले ऐकून त्याच्या सांगण्याप्रमाणे वाग व त्यांना आनंदी ठेव." मामाने उपाय सांगितला.

"ते ही माझ्या मित्रासारखे नसतील कशावरून ? ह्याची काय खात्री !" गोविंदने आपली शंका प्रकट करीत विचारले.

"ऐक मुला, तू तुझी खोटी स्तुती केलीस तरी ते ऐकून घेतील परंतु तुझा द्वेष करणार नाहीत" मामा म्हणाला.

त्यानंतर गोविंदच्या मामाने आपल्या बहिणीला व मेहुण्याला समजावत सांगितले जरी कां गोविंदने आपल्या बढाया मारल्या तरी त्या तुम्ही चुपचाप ऐकून शांत रहा व त्याच्या हो ला हो करा.

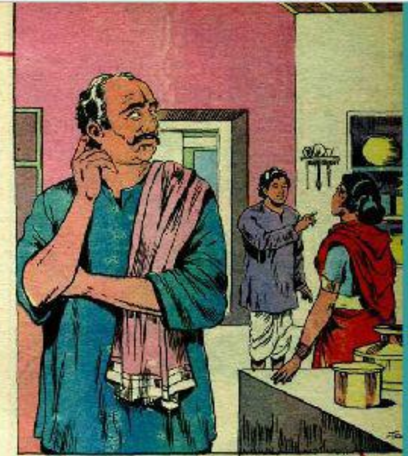
गोविंदच्या आईवडीलांनी विचार केला की येवढ्या शुल्लक कारणाने जर आपला मुलगा सुधारला तर त्याहून आपल्याला जास्त काय पाहिजे!"

त्या दिवसापासून गोविंद आपल्या आई वडीलांसमोर आपल्या फुशारक्या बढाया मारू लागला. ते मोठ्या सहनशिलतेने व आनंदाने त्याच्या गप्पा ऐकू लागले. त्यामुळे गोविंदच्या मनांत आपल्या आई वडिलांविषयी आदर व प्रेम-भाव वाढू लागला.

तेव्हां पासून तो आपल्या आईवडिलांचे म्हणणे ऐकू लागला व घरातील तसेच शेतीभातीच्या कामात मदत करू लागला.

आपल्या भाच्याच्या वागण्यातील हा बदल पाहून त्याच्या मामाला खूप आनंद झाला. ह्यानंतर तो जेव्हां गांवी निघाला तेव्हां त्याने म्हटले–"मुला तू तुझ्या बरोबरीच्या लोकांपुढेच सारखे गुण गात राहलास तर ते काही दिवसाने चिडीचिडे होतील तेव्हां तुझा जो रिकामा वेळ असेल तेव्हां मोठी मोठी काव्ये व ग्रंथ याचे वाचन करीत जा. त्यात तुला अशा गोष्टी समजतील की, मंत्री राजाची कशी स्तुती करतो. कशी प्रशंसा करतो. त्याप्रंशसेची वाक्ये तू पाठ करून ठेव."

गोविंदने आपल्या मामाच्या सांगण्यानुसार कथा-कहाण्या काव्यरचना वाचण्यास सुरवात केली. मुलांत झालेला बदल पाहून नागेंद्र व वरलक्ष्मी दोघांना अत्यानंद झाला. परंतु तो स्वतःच्या स्तुती बरोबर आईवडीलांची निरर्थक स्तुती करून त्यांना ऐकवून त्यांचे कान किटकू लागला. त्याला कंटाळून ते गोविंदला सुचवू लागले–"बाळा, थोडा वेळ इकडे तिकडे फिरून ये. म्हणजे शरिर स्वास्थ्य चांगले राहिल.

गावातील सर्वांना समजले होते की, त्यांच्या सवयी कशा आहेत. म्हणून त्याच्या समोर यायला सर्वजण टाळत असत. एक दिवस गोविंदची आई नवऱ्याला म्हणाली–"अहो, गोविंदच्या खोट्यानाट्या स्तुतीने तर मी कंटाळून गेले.

"जर ह्याचे लग्न लावून दिले तर ही कटकट त्याच्या बायकोच्या

माथी पडले" नागेंद्र म्हणाला. त्यानंतर गोविंदच्या लग्नाची बोलणी सुरू झाली. परंतु ह्यापूर्वी गोविंद बडबड्या व फुशारक्या मारण्यात नबंर एक आहे हे सर्वांना माहीत होते. त्यामुळे कोणीही आपली मुलगी त्याला द्यायला तयार झाले नाहीत.

त्या सुमारास गोविंदचा मामा परत आला. गोविंदच्या लग्नाची गोष्ट ऐकताच म्हणाला–"माझ्या गावात माझ्या मित्राची एक सुशिल मुलगी आहे ! मी त्यांच्याशी बोलतो ! तुम्ही काळजी करू नका."

गोविंदच्या आईवडीलांनी त्या मुली-बद्दल पूर्वीच ऐकले ती स्वभावानी गुणी होती. परंतु नास्तिक होती. ती देवाची पुजा अर्चा जप-जाप्य उपवास इत्यादींची घृणा करे. तरीही गोविंदला कोणीच मुलगी द्यावयास तयार नसल्यामुळे त्याने ह्या मुलीचे स्थळ पसंत केले.

ह्यानंतर राधा नावाच्या त्या मुलीबरोबर गोविंदचे लग्न थाटामाटात पार पडले. आता गोविंद आपल्या बायको समोर स्वतःचे गुणगाण करू लागला. आणि गोविंदच्या आईवडीलांची त्याच्यापासून सुटका झाली. त्यामुळे सासूसासऱ्याविषयी तिच्या मनात सहानभूती वाढली.

राधाला सासरी सर्वप्रकारचे सुख संपन्न होते. परंतु तिच्या नवऱ्याच्या आत्म-प्रौढीला ती कटांळून गेली. त्यामुळे तिने खूप विचार केला व देवपुजा करण्यास सुरवात केली. त्यामुळे गोविंदला आता तिच्या समोर फुशारक्या मारण्यास मिळत नसत. राधाला त्यापासून सुटका प्राप्त झाली परंतु तिच्या मनातं देवाविषयी भक्ति वाढू लागली. ती आता पूर्ण आस्तिक झाली. त्यामुळे तिच्या सासू सासऱ्याला अत्यंत आनंद झाला. त्यांनी ती गोष्ट राधाच्या वडिलानां कळविली. गोविंदचा सासरा आपल्या मुलीला भेटावयास तिच्या घरी आला. राधाने वडिलांना सर्व समाचार ऐकवला. एका नास्तिकला आस्तिक बनवण्याऱ्या गोविंदची आत्मस्तुती ऐकून त्याला त्याचे खूप कौतुक वाटले परंतु राधाला नवऱ्याबद्दल अजिबात आदर वाटत नव्हता परंतु भीती वाटत होती.

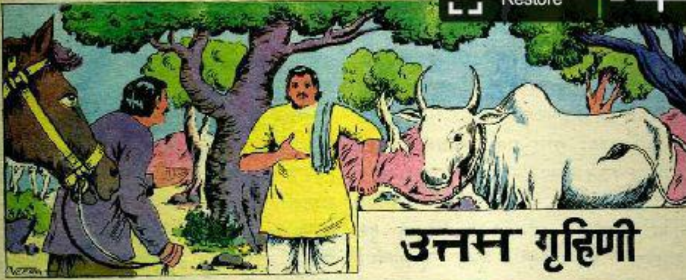
गोविंदच्या सासऱ्याने गोविंदला भट-कायला घेऊन जाण्याच्या उद्देशाने घराबाहेर काढले व म्हटले–"गोविंद, तुझ्या मामांनी तुला नालायक दुष्ट मित्रांपासून तू दूर रहावेस ह्याकरीतां तुला फुशारक्या मारण्यास सांगितले परंतु ती सवय तुझ्या इतकी अंगवळणी पडली की, त्याने तुझ्या घरचीच माणसे कंटाळू लागली व तुझ्या बरोबर आपला वेळ घालविण्यासही घाबरू लागली. त्यामुळे तुला तुझी ही सवय घालविली पाहीजे. "मला आता ही सवय सोडवण्या करीता काही चांगला उपाय सांगा नां!" गोविंद म्हणाला.

सासरा थोडा वेळ विचार करीत राहुला नंतर म्हणाला–"मग तू मी सांगितल्या प्रमाणे कर. आज पासून तू आपली स्तुती करण्याचे सोडून दे व समोर येईल त्याचे कौतुक करू लाग. मग पहा कसा ह्याचा प्रभाव पडतो ते" असे सांगून सासरा आपल्या घरी निघून गेला.

गोविंदने तेव्हां पासून सांगितलेल्याचे पालन करण्यास सुरवात केली. परीणाम स्वरूप त्यांच्या मित्रलोकांची संख्या वाढू लागली. कुंटूबातील माणसे त्याचे बोलणे उत्सुकतेने ऐकू लागले. परंतु गोविंदच्या मनांत ह्या नविन सवयीची चिड निर्माण होऊ लागली. कारण आजपर्यंत तो स्वतः चीच प्रशंसा करण्याच्या आधीन झाला होता. त्यामुळे दुसऱ्यांचे कौतुक स्तुती करण्याचा त्याला त्रास वाटू लागला. त्यामुळे त्याने खोटी प्रशंसा करणे सोडून दिले. व नुसते बसून वेळ जाईना म्हणून तो घरकामात हातभार लावू लागला.

आपल्या सवयीनुसार लवकरच गोविंद एक कुशल व्यक्ति बनला घरात व घरा-बाहेर तो लोकांप्रती प्रेम व सद्भावनेनी वागू लागला आणि एक उत्तम गृहस्थ म्हणून प्रसिद्ध झाला.

उत्तम गृहिणी

एका गावात एक शेतकरी रहात होता. त्याच्या बायकोला पतिबद्दल अपार भक्ति होती. त्याने कोणतेही काम केले तरी तिला ते आवडत असे. त्याच्याजवळ जमिन, शेती दोन गायी पण होत्या. त्यामुळे त्याना खायला-प्यायला व दुधतुपाची कमतरता नव्हती. त्यांचे दिवस ऐष-आरामात जात होते. शेतकऱ्याच्या बायकोने दुध-दही विकून शंभर रुपये जमविले.

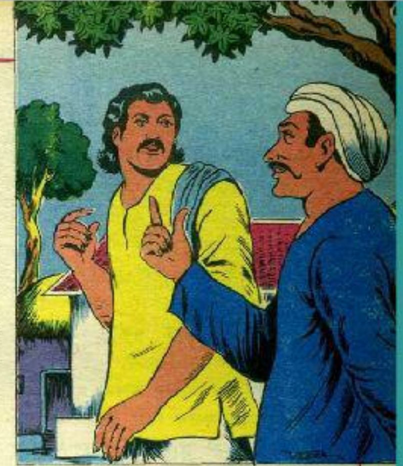
शेतकऱ्याच्या बायकोने एक दिवस पतीला सांगितले की—एका गायीच्या दुध-दुभत्यावर आपले भागते. दुसऱ्या गायीचा सांभाळ करणे त्रासाचे आहे. तुम्ही एका गाईला घेऊन जाऊन बाजारात विकून टाका. आपल्याकडे जे शंभर रुपये आहेत ते सणासुदीला आपल्याला उपयोगास येतील.

शेतकऱ्याने आपल्या बायकोचे म्हणणे ऐकले व तो एक गाय घेऊन बाजारात आला. परंतु खूप प्रयत्न करून सुद्धा गाईला मागणी आली नाही. त्यावर शेतकऱ्याने विचार केला. "गाय विकली गेली नाही तर काय बिघडले?" आपली गाय आपल्यापाशी राहील. असा विचार करून गाईला हांकीत घराच्यादिशेने निघाला.

रस्त्यात एका घोडेवाल्याची त्याची भेट झाली. शेतकऱ्याने घोडेवाल्याला आपली गाय दिली बदली त्याने घोडा घेतला. व आपल्या घरी निघाला. थोडया अंतरावर त्याला एक बकरीवाला भेटला. त्याने आपला घोडा त्याला देऊन त्याची बकरी घेतली व तो पुन्हा चालू लागला.

थोडया दूर चालत गेल्यावर एक माणूस एक बदक घेऊन चाललेला दिसला. शेतकऱ्याने बोलून त्याचे बदक घेतले व आपली बकरी त्याला देऊन टाकली. थोडया दूर गेल्यावर एक कोंबडा घेतलेला माणूस दिसला. शेतकऱ्याने कोंबडा घेऊन बदक त्याला देऊन टाकले.

घरी पोहोचण्यास अजून पुष्कळ अंतर चालून जावयाचे होते. त्याला मध्यरस्त्यात-च सटकून भूक लागली. त्यामुळे वाटेतील घरात जाऊन तेथील माणसाजवळ ती कोंबडी त्याने देऊन टाकली. त्याच्या घरी त्याने कोंबडीच्या बदल्यात भरपुर पोटभरून जेवण केले. वाटेत शेतकऱ्याला त्याचा शेजारी दृष्टीस पडला. त्याने शेतकऱ्याला विचारले—"मला समजले तुम्ही बाजारात गेला होतात. काय सौदा चांगला झाला वाटते ?"

शेतकऱ्याने शेजाऱ्याचे ऐकून घेऊन सर्व वृत्तांत सांगितला व विचारले—"सांग बाबा, मी जे काही केले ते बरोबरच केले नां!"

"तू भयंकर चूक केलीस! तुझ्या ह्या कर्तृत्वावर तुझी बायको भयंकर संतापेल आग पाखडील व तुझ्याशी खूप भांडेल. माझे म्हणणे ऐक." शेजाऱ्याने सांगितले.

"तुला माझ्या बायकोचा स्वभाव माहीत नाही. ती भांडकुदळ नाही." शेतकरी म्हणाला. "जरी कां तुझी बायको भोळी भाबडी असली तरी तू आज जे काय केलेस त्यावर ती नक्कीच नाराज होईल व तुझ्याशी भांडण काढेल.

ही गोष्ट घेऊन दोघांनी आपापल्यात पैंज लावली. "माझ्या जवळ शंभर रुपये आहेत. ह्या पैंजेकरीता माझे शंभर रुपये लावतो. माझी बायको माझे हे करणे पाहून माझ्यावर रागावणार चिडणार नाही. पण तू किती पैसे पैंज लावतोस ?" शेतकऱ्याने विचारले.

"मी पण शंभर रुपये पैंज लावतो. शेजाऱ्याने सांगितले.

"तर मग तू एक काम कर तू माझ्या घरी चल. घराबाहेर थांबून आमचे सर्व बोलणे ऐक. असे म्हणत शेजाऱ्याला आपल्या घरापर्यंत घेऊन आला. त्याला ओसरीपाशी थांबवून तो घरात निघून गेला.

"काय हो, तुम्ही आलात? गाय विकली गेली. ? केवढयाला विकलीत?" शेतकऱ्याच्या बायकोने विचारले.

आपल्या गाईला कोणीही विकत घ्यायला तयार नाही. त्यामुळे रस्त्यात एका घोडेवाल्याला देऊन गाईच्या बदली मी घोडा घेतला." शेतकरी म्हणाला.

"तुम्ही चांगले केले. आता आपण गाडी घेतली तर आरामात कुठेही जाऊ येऊ शकतो." बायको म्हणाली.

मी घोड्याला घरी आणले नाही. रस्त्यात एका माणसाच्या हाती देऊन त्याच्या बदल्यात एक बकरी घेतली." शेतकऱ्याने समजावत म्हटले.

"मग तर फारच छान केलेत. घोड्याला सांभाळायला पुष्कळच खर्च पडला असता. पण बकरी कुठे आहे?" शेतकऱ्याच्या बायकोने विचारले.

थोडी थांब नां! माझे बोलणे तर पुरते ऐकून घे. मी बकरी देऊन बदक घेतले." शेतकरी म्हणाला.

"अरे वा." बायको खुष होत म्हणाली.

"मी बदक देऊन एक कोंबडा घेतला!" शेतकरी म्हणाला.

"हात् तिच्या मी पण तेच सांगणार होते. बदकापेक्षां कोंबडा घेतला असतात तर छान झाले असते. कोणत्याही परिस्थितीत कोंबडा असणे चांगले असते कारण सकाळ होताच तो ओरडून आपल्याला उठवू शकतो." बायको अत्यानंदाने म्हणाली.

"अग पण पुढचे ऐक, रस्त्याने येता येता वाटेत मला खूप जोराची भुक लागली. त्यामुळे मी एका घरात कोंबडा देऊन त्यांच्या घरी पोटभर जेवून परत आलो." शेतकरी म्हणाला.

"छान केलेत! मेला कोंबडा नसलेलाच सर्वात उत्तम शेतकऱ्याची बायको म्हणाली.

ह्यावर शेतकरी घराबाहेर आला व आपल्या बरोबर पैज लावणाऱ्या शेजाऱ्याला म्हणाला–"काय मित्रा, आमचे बोलणे ऐकलेस नां? "ऐकले हं छान ऐकले तू माझ्या घरी येऊन पैजेचे शंभर रुपये घेऊन जा. तो शेजारी म्हणाला.

शेतकऱ्यांला बायकोमुळे त्याला गायीच्या किमतीच्या दुप्पट पैसे मिळाले.

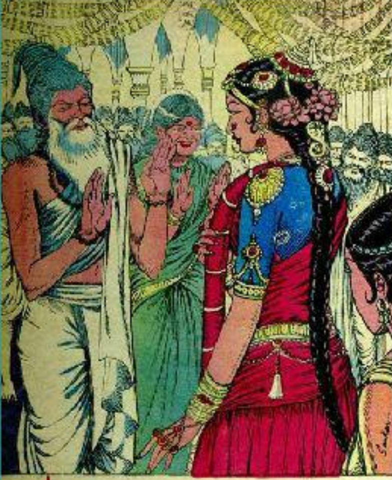

अनरण्य राजाला आपल्या मुलीच्या लग्न विवचतेत पडलेला पाहून मंत्र्यानी त्याला एक सल्ला दिला–"महाराज, पद्मावती सारख्या सुंदर तरुण स्त्रीने एका महामुनीला पती म्हणून स्विकारणे उचीत होईल. या महामुनीचा जन्म उच्च कुळात झाला आहे. अशा वंशाशी आपल्या वंशाचा संबंध जोडला जाणे भाग्यानेच लक्षण आहे. आपण यास पद्मावतीला दाखवावे. जर पद्मावतीने यांच्याशी विवाहास संमती दिली तर दोघांचा विवाह करून द्यावा. नाहीतर हे मुनी आले तसे निघून जातील."

अनरण्य समोर उभा राहलेला प्रश्न अशा तऱ्हेने सुटला. पिप्पलाद मुनींना पाहून पद्मावतीने त्यांच्याशी विवाहास होकार दिला. त्या दोघांचा विवाह झाला आणि अनरण्यला फार मोठा कीर्तिलाभ झाला.

विवाह होताच पिप्पलाद पद्मावतीला बरोबर घेऊन आश्रमात गेले. पद्मावतीवर बापाचे अपार प्रेम होते. म्हणून त्याला संसाराचा वीट आला आणि त्याने आपल्या मोठ्या मुलाचा राज्याभिषेक करून देऊन आणि आपल्या पांचही राण्यांना बरोबर घेऊन आपल्या मुलीकडे वानप्रस्थाश्रमासाठी म्हणून येऊन राहू लागला.

एकदा पद्मावती नदीवर अंघोळीला गेली. त्यावेळी धर्म स्वतः एका सुंदर तरुण युवकाचे रूप घेऊन तिच्याजवळ

गेला आणि म्हणाला–"हे सुंदरी! मी तुझ्या लावण्ययुक्त तारुण्यास योग्य पुरुष आहे. माझ्याशी विवाह करून घे. त्या थेरड्या बरोबर संसार करून आपले आयुष्य फुकट कां घालवते आहेस? माझ्या बरोबर संसार केलास तर राणी सारखी राहशील."

पद्मावतीने त्याला शाप दिला–"माझ्या पति निंदकाला क्षय होवो!"

धर्म दचकून म्हणाला–"ताई, मी कोणी राजा किंवा राजकुमार नसून स्वतः धर्म आहे. तुझ्या पातिव्रत्याची परिक्षा घेण्यासाठी आलो होतो. तू मला क्षमा कर आणि आपला शाप परत घे.

पद्मावतीला घाईला आणि रागात असा शाप दिल्याबद्दल पश्चाताप वाटला म्हणाली–"शाप परत घेणे आता मला शक्य नाही. पण तुझा एक पाय जाईल." एवढेच करता येणे मला शक्य आहे. धर्म तेव्हांपासून लंगडा झाला.

पद्मावतीच्या पातिव्रत्याची कथा सांगून वशिष्ठ मुनि म्हणाले–"तुम्ही देखील अनरण्या सारखे आपल्या मुलीचा विवाह शंकराशी करावा. तुमची नकीर्ति अजरामर होईल."

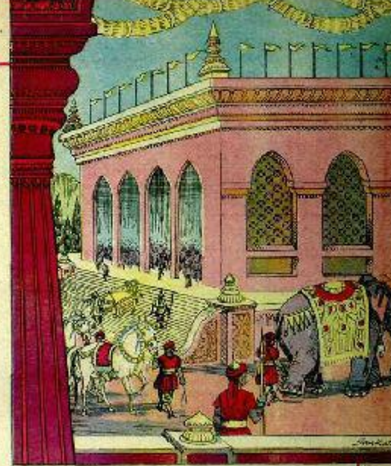
मेनका व हिमवान दोघांनी पद्मावतीची कथा ऐकून मैनाक आदिक नातेवाईकांच्या सल्लध्याने शंकर पार्वतीच्या विवाहास संमति दिली आणि वशिष्ठ अरुंधती या दंपतीच्या हातात पार्वतीचा हात मोठ्या आनंदानें देत म्हणाले–"आता तुम्हीच या शंकरपार्वतीच्या विवाहाचा मुहूर्त निश्चित करावा."

अरुंधतीने पार्वतीला ती लोकमाता होईल असा आशीर्वाद दिला. माघ शुक्ल एकादशीला आर्द्रा नक्षत्र व वृश्चिक राशीवर लग्नाचा मुहूर्त ठरला.

सप्तऋषींनी विवाह ठरल्याची मंगलवार्ता परत जाऊन शंकराला सांगितली. आणि ब्रह्मदेव, विष्णु आणि इंद्रादिक देव यांना लग्नाच्या तयारीस लागण्यास सांगावे असा सल्ला देऊन सप्तर्षी निघून गेले. पार्वतीच्या विवाहाची यथायोग्य सर्व तयारी झाली. हिमवानानें आपल्या प्रधानाला सांगून सर्व सामुग्री मागविली. लग्नाच्या पत्रिका सर्व नातेवाईकांकडे आणि मित्रमंडळीकडे पाठविण्यात आल्या. सुवासिनींनी पार्वतीला स्नान घालून नविन वस्त्रे परिधान करावयास दिली. लग्नास योग्य असे सर्व अलंकार घालून पार्वती गौरीहारास बसली.

पार्वतीच्या विवाहाची हिमवानानें कुंकुम पत्रिका पाठविली होती. ती वाचून त्याची मित्रमंडळी व नातेवाईक मंडळी सकुटुंब सपरिवार लग्नाला निघाली. ते आपल्या बरोबर सोन्याची फुले, मोती माणिक्य पाचु आदि मणि अहेर म्हणून द्यायला घेऊन आले. निरनिराळ्या पर्वतांचे प्रमूख नवरत्न चंदन अगरू इत्यादी सुगंधी द्रव्ये, हत्ती, घोडे अहेरासाठी घेऊन आले. हिमवानाने सर्व अहेर आनंदाने स्वीकारून त्यांचा सर्व प्रकारे सत्कार केला. आणि त्यांच्या आतिथ्याची उत्तम व्यवस्था केली.

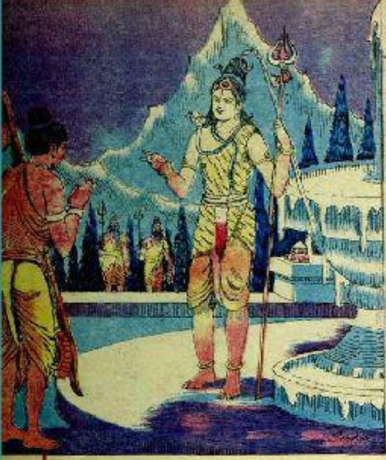
अतिथींसाठी व विवाहासाठी दश योजन विस्तीर्ण मंडप तयार करण्याचे काम हिमवानाने विश्वकर्माला सांगितले. हिमवानाची राजधानी औषधीपुर उत्तम

प्रकारची तोरणं व पताकांनी सजविण्यात आली होती. जिकडे तिकडे फुलां पानांची तोरणे लावण्यात आली. सडे रांगोळ्या घालण्यात आल्या.

तिकडे कैलास पर्वतावर शंकराला हिमवानाची शुभ पत्रिका मिळाली. ती वाचून शंकराला फार आनंद झाला. वायुदेवाला पाठवून शंकराने नारदाला बोलावून घेतले, नारदाने आपणांस बोलावण्याचे कारण विचारले.

"नारदा, पांच दिवसांनी माझा विवाह हिमवानाची मुलगी पार्वतीबरोबर होण्याचे निश्चित झाले आहे. हि आनंदाची गोष्ट आहे व वेळ थोडा आहे. तुला वांछित

गमनाची शक्ति प्राप्त आहे. म्हणून त्रिलोकातल्या निवासियांस माझ्या वतीने माझ्या विवाहाचे निमंत्रण देऊन ये. कुबेराला भेटून विवाहास योग्य सर्व वस्त्रालंकार घेऊन यायला सांग." शंकराने नारदाला सांगितले.

नारदाने मोठ्या आनंदाने ती कामगिरी स्वीकारली आणि शंकराचा निरोप घेऊन निघाला. ब्रह्मा, विष्णु व इंद्र आदिक देवांना भूलोक व नागलोकांतील लोकांना औपचारिक निमंत्रण देऊन नारद म्हणाला– "माघ शुद्ध एकादशीच्या दिवशी प्रातःकाळ शिवपार्वतीचा विवाह आहे. त्या विवाहास उपस्थित राहून वधूवरास आशीर्वाद द्यावा.

त्यानंतर कुबेराला भेटून लग्नासाठी आवश्यक सर्व सामुग्री घेऊन कुबेराबरोबर कैलाश पर्वतावर आला. त्याने केलेला उपकाराच्या वृत्तांत शंकरास सांगितला.

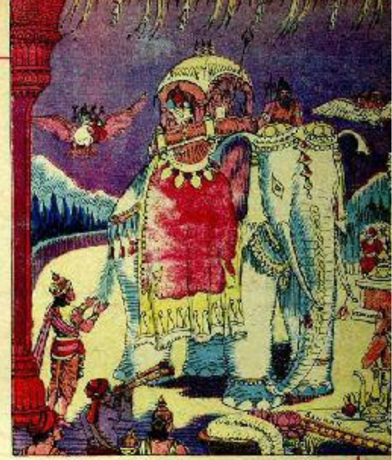
शिव पार्वतीच्या विवाहास ब्रह्मा, विष्णु व इंद्रादिक देव आणि सप्तर्षी कैलास पर्वतावर येऊ लागले. नंदी व भृंगी अतिथि सत्कारास जागोजागी उभे राहूले. त्यांनी अतिथीच्या उतरण्याची व फराळाची उत्तम व्यवस्था ठेवली. कुठेही काही कमी पडत नसल्याची सर्वांनी जातीने खबर ठेवली. शंकराने सर्वांना कुशलवार्ता विचारून सर्वांचे स्वागत केले.

ब्रह्मदेवाने पौरोहित्य करावे असे ठरले. विष्णु, इंद्र आदिक आणि सप्तर्षी वडीलधारी मंडळी वरपक्षाकडील मानण्यात आली. शंकराचा मंगल अभिषेक करण्यासाठी बृहस्पतिने मुहुर्त धरला. त्या मुहुर्तावर गरुड गंधर्व यक्षनारी, सप्तमाता, लक्ष्मी, सरस्वती, शची अरुंधतीसारख्या पतिव्रतांनी शंकराला अभ्यंग स्नान घातले. हरिचंदन लावून शंकराला कंठहार घालण्यात आला अत्रि गौतम भृगु आदिक महर्षींनी विधिवत् लग्नकंकण शंकराच्या उजव्या मनगटात बांधले आणि नवग्रहांची पूजा करविली. शंकराला सजवून तयार केले.

त्यानंतर ब्रह्मदेवाच्या आज्ञेनुसार शंकर नवरदेव होऊन मंगलवाद्य ऐकत व नृत्य पहात औषधीपुरीच्या दिशेने निघाला. कैलास पर्वताच्या रक्षणासाठी रुद्रगणास नेमण्यात आले होते. आणि नंदी व शंकराचे गण शंकराबरोबर निघाले होते. वीरभद्र चंडीश्वर भैरव आपापल्या वाहनांवर निघाले. शंख डमरू घंटा शिंग वेणु वीणा व मृदंगाच्या तालावर भद्रकाली व गण नृत्य करीत निघाले.

नवरदेवांना ऐरावतावर बसवून मिरवणूक निघाली. सरस्वती व ब्रह्मदेव हंसावर लक्ष्मी व विष्णू गरुडावर, शची व इंद्र उडत्या सिंहासनावर बसून निघाले. कुबेर नवनिधी घेऊन शंकराच्या मागे बसला देवनारी व ऋषिपत्नी आणि अप्सरा चित्र विचित्र बहुमोल वस्त्रे परिधान करून विमानातून निघाल्या. तो सर्व सोहळा पहावयास अत्यंत रमणिय भासत होता.

शंकराच्या विवाहाचे वऱ्हाड औषधीपुरीच्या सीमेवर आले. तेव्हां हिमवान आपले पुरोहित मुनीवर्य गर्ग, पत्नी मेनका व पुत्र यांच्या सह मंगलवाद्य वाजत असता सामोरा आला. ब्रह्मदेव, विष्णु देवेन्द्र व ऋषीमुनींस त्याने प्रणाम केला आणि शंकरासमोर हात जोडून उभा राहून म्हणाला–"तू सर्वेश्वर महादेव आहेस.

तुला जामात करवून घेऊन मी कृतार्थ झालो. आता माझ्या घरी येऊन पार्वतीचा हात आपल्या हातात घेऊन आमच्या सर्व कुटुंबियांस कृतार्थ कर." त्यानंतर हिमवानाने वराला पोशाख देऊन सुगंधी द्रव्ये फुले तांबुल देऊन वरपूजा केली. सर्व अतिथींना घ्यावयास उत्तमोत्तम पेये देण्यात आली. त्यांचा श्रम परिहार करण्यासाठी वधूपक्षाकडील लोक पंख्याने वारा करु लागले.

शंकराचे रूप पाहून वधूपक्षाकडील सर्व सर्व स्त्रियांनी पार्वतीला असा पती मिळाल्याबद्दल ती किती सौभाग्यवती आहे याचे परस्परांशी वर्णन केले. तीचे गुणगान

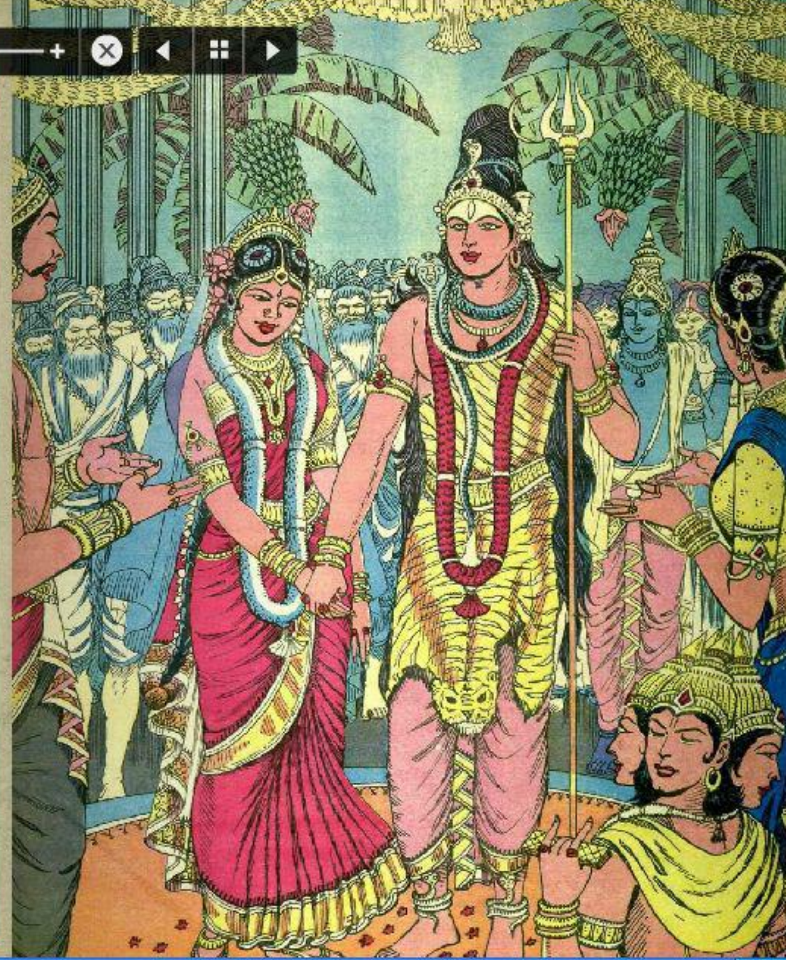
त्या करु लागल्या. नंतर मेनका हात जोडून शंकराला म्हणाली–"मी इतरांचे बोलणे ऐकून काही काही बोलले. ते विसर. तू शंकर आहेस, क्षमा कर. नंतर सौभाग्यवती स्त्रियांनी शंकराला आशीर्वाद दिला.

शंकराला घेऊन हिमवान व मेनका वाजत गाजत व पुष्पवृष्टि करीत जनवासा होता तेथे आले. ज्यांना ज्यांना अहेर द्यावयाचा होता. तो देऊन सर्वांची उतरण्याची उत्तम व्यवस्था जातीने झाली आहे कां. नाही ते पाहून ती दोघे आपल्या घरी परत आली. पार्वती कुळरीती प्रमाणे गौरीहाराला बसली.

अंबिकेच्या देवळात जाऊन देवीला नमस्कार केला व देवीचा आशीर्वाद घेतला. सौभाग्यवती स्त्रियांबरोबर ती देवळात जात असतांना देव आकाशातून तिचे दर्शन घेऊन मनात म्हणत होते. ही परमेश्वरी आहे. हिचा शंकराशी विवाह झाला तर आपले सर्व कष्ट दूर होतील.

पार्वती अंबिकेची पूजा करून घरी परतली. मुहूर्ताची वेळ जवळ येत होती. शंकराला ऐरावतावर बसवून मंगलवाद्य वाजवीत विवाह मंडपाजवळ आणण्यात आले. हिमवानाने पुढे येऊन शंकराला मांडवात आणले व ब्रह्मदेवाने बोहोल्यावर मांडलेल्या पाटावर बसविले. हिमवान व मेनका दोघांनी जामाताचे चरण धुवून ते पाणी स्वतःवर शिपडून घेतले नंतर विधिवत कन्यादानाचा कार्यक्रम उरकला. शिवजी व पार्वती परस्परांकडे पाहून आनंदित झाली.

अशाप्रकारे शंकरपार्वतीचा विवाह थाटामाटाने पार पडला. सर्व मंडळी शंकराचा निरोप घेऊन स्वस्थानी निघून गेले. शंकराने हिमवानाच्या घरी जास्त न राहता लवकर कैलास पर्वतावर परत जायचे असल्याची गोष्ट नंदी कडून हिमवान व मेनकेला कळविली. व जाण्याची तयारी केली.

हिमवान व मेनकेने पार्वतीला निरोप देण्यासाठी सर्व तयारी केली. उत्तमोत्तम सुंदर वस्त्रे. तिचे सिंहासन दासी, संसाराला लागणारी भांडी वगैरे अहेराचे सामान देऊन पार्वतीला शंकराबरोबर जाण्यास निरोप दिला. निरोप देतांना म्हणाले–"सदाशिवा, आता पार्वतीच्या सुखादुःखाचा मालक तूच आहेस." सौभाग्यवती स्त्रियांनी शंकर पार्वतीला प्रेमपुर्वक आशीर्वाद दिला.

सुमुहूर्तावर शंकर पार्वतीसह कैलास पर्वतावर आला. आणि ऋषींच्या आदेशा प्रमाणे विधिवत गृहप्रवेश झाला तीन दिवस कैलास पर्वतावर जेवणावळी चालू होत्या. ह्यानंतर ब्रह्मा विष्णु व इंद्रादिक देव आणि सप्तर्षींनी शंकरपार्वतीला आशीर्वाद देऊन त्यांचा निरोप घेतला. शंकराने सर्वांस यथोचित वस्त्रे आदि देऊन निरोप दिला. पाहुणे मंडळी निरोप घेऊन आपापल्या गावी निघून गेली. नंतर शंकर नंदीला म्हणाला–"आम्ही दोघे विश्राम करणार आहों, म्हणून तू माझे निवासस्थान सजवून ठेवण्याची व्यवस्था कर. नंदीने सर्व गण प्रमुखांबरोबर शंकराचे निवास स्थान स्वच्छ करून त्यात सुगंधी द्रव्ये शिंपडली. नंतर जागोजागी मोती हिरे यांचा चूर मिसळून रांगोळी घालण्याची व्यवस्था केली. फुले पाने व मोहोर आणून दारे खिडक्यांना तोरणे बांधविली भिंतीवर सुरुचिपूर्ण चित्रे काढविली आणि निरनिराळी फळे व स्वास्थ्यकर पेये यथास्थान ठेवून दिवाबत्तीची यथोचित व्यवस्था करून शयनगृह सजविले.

नंदीने शंकराला कळविले की शैयागृह सजवून तयार ठेवण्यात आले आहे तेव्हां शंकर नंदीला व गणवृंदाला म्हणाला–"आता आम्ही विश्रांति घ्यायला जात आहो. तेव्हां कोणाला आजूबाजूला किंवा आत येऊ देऊ नका. आमची झोप मोडता कामा नये. चारी बाजूला पाहरा ठेवा! असे सांगून शंकर पार्वतीसह विश्राम करायला शयनगृहात गेला.

जनतेचा प्रतिनिधि

नागवर गावातील वामनमुर्ती नावाचा एक रहिवासी नेहमी काहीबाही उचापती काढून गावकऱ्यांबरोबर भांडत असे. छोटीशी गोष्ट झाली तरी त्यात तोंड खुपसून सल्ला देत असे–"हे पहा, ह्या भांडणाचा निकाल शांततेने लागणार नाही. तुम्ही सर्व कोर्टात जा. मी येतो नां तेथे !

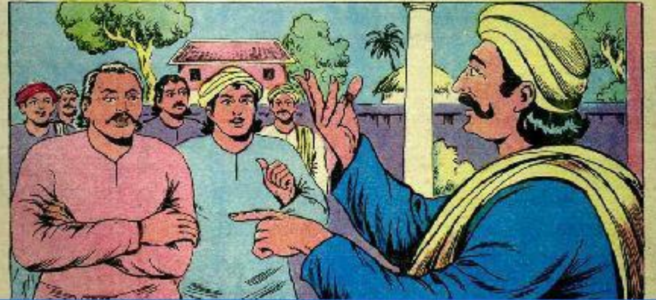
एकदा गावकऱ्यांसमोर एक संकट उपस्थित झाले. की, राजधानीनगरा करीता प्रतिनिधि म्हणून कोणाला निवडावे ? परंतु गावातल्या लोकांमध्ये ह्या गोष्टी करीता भांडणे होऊ लागली. शेवटी सर्वांनी एकमताने ती गोष्ट पाटलावर सोपवली.

पाटील गुप्तवेष करून चार-पांच दिवस रात्री गावात सर्वकडे हिंडला व त्याने सर्वांना सल्ला दिला की, गावातल्या वामनमुर्तीला राजधानी नगराचा प्रतिनिधि म्हणून निवडावे.

काय ह्या भांडणे आणि उचापत्या करणाऱ्या वामनमुर्तीला प्रतिनिधि म्हणून निवडायचे ?" असे म्हणत सर्व गावकरी आश्चर्याने थक्क झाली.

त्यावर पाटलाने समजावत सांगितले–"प्रथम पासूनच माझ्या मनांत हि शंका होतीच. कारण ह्या गावांतील भांडणे तंटे ह्याचे मुख्य कारण म्हणजे वामनमुर्तीच होता. परंतु तीन चार दिवस रात्रभर फिरण्यामुळे ते खरे आहे हे सिद्धच झाले, त्यामुळे जर कां वामनमुर्ती राजधानीच्या गांवी निघून गेला. तर गावात शांतता निर्माण होईल कारण काय की जनतेचा प्रतिनिधि म्हणून त्याला राजधानीच्या गावीच रहावे लागेल !"

त्यामुळे गावकऱ्यांनीही एकमताने वामनमुर्तीला आपला प्रतिनिधि म्हणून निवडून दिले. आणि त्याला राजधानीला पाठवून दिले.

सुलतान आणि गरुड

इराक देशातील करवान नावाच्या राज्याचा सुलतान एक तरुण मुलगा होता. तो भयंकर जिद्दी व स्वतःच स्वतःची प्रशंसा करणारा होता. तो नेहमी म्हणत असे की–"मी जे कोणते काम करतो ते नेहमी विचारपूर्वकच."

सुल्तानाच्या परिवारांपैकी सुद्धा सर्वजण त्याच्याकडून स्तुतीकरून घेण्याकरीता व त्यांची खोटी खोटी स्तुती व प्रशंसा करण्याकरीता थकत नसत. ते त्याच्या हो ला हो करून म्हणत–"होय सरकार, आपली बुद्धिमत्ता प्रशंसनिय आहे अद्‌भुत आहे."

परंतु सुलतानाचा वृद्ध वजीर जेव्हां संधी मिळेल तेव्हां त्याला नेहमी सांगायचा प्रयत्न करे–"हुजूर, घाईला येऊन कोणतेही काम करु नये, जरा विचार करूनच कामे करावीत. सुलतानाला समजत नसे की हा म्हातारा वजीर नेहमी आपल्याला असा सल्ला कां देतो ?"

सुलतानाने एका गरुडाला मोठ्या प्रेमाने पाळले होते. तो खूप प्रसंगावधानी पक्षी होता. तो नेहमी सुलताना बरोबरच रहात असे. खास करून सुलतान जेंव्हा शिकार खेळायला जाई त्यावेळेस हा आकाशात उडत असे व चारीबाजूला टेहळणी करीत असे व जेथे शिकार आहे तिकडे जाऊन सुचना करे. त्याच बरोबर काही संकटे आपत्ती कोसळणार आहे असे वाटले तर पूर्वीच इशारा करीत असे.

एक दिवस सुलतान आपल्या सर्व परिवारासह शिकार खेळण्यास गेला. तेथे त्याला एक सुंदर हरीण दृष्टीस पडले. सर्वांनी मोठ्या उत्साहानी त्या हरणाला चारी बाजूने घेरले.

सुलतानाने आपल्या लोकांना सांगितले की–"आपण हरिणाला पकडले आहे. परंतु जर कोणाच्या बाजूने ते निसटून गेले तर मात्र त्याच्या जिवंत राहण्याची आशा करू नका.

हरीण पुढच्या दोन्ही पायाकडे झुकून थोड्यावेळ एकटक पहात राहीले. नंतर अचानक उचळून जात उंच उडी मारून सुलतानाच्याच डोक्यावरून निसटून रानांत पळून गेले.

सुलतानाला भयंकर संताप आला तो रागानें म्हणाला–"मी ह्या हरीणाला ठार मारून टाकीन" असे म्हणत त्याने घोड्याला टाच मारली. घोडा अतिवेगाने हरणाचा पाठलाग करीत पळू लागला.

तो एक जंगलाचा घनदाट भाग होता. त्यामुळे ते हरीण झाडाझुडूपातून साधेपणाने त्याच्यापासून वाचून पळून जात होते. ते पाहून गरुडानें आकाशात उडत त्या हरणाचा पाठलाग करण्यास सुरवात केली. ते करता करता हरीण जंगलाच्या टोकाला येऊन पोहोचले. तेथे फक्त लहान लहान झुडपे होती. ते पाहून सुलतानाने नेम करून हरणावर बाण सोडला. बाण लागताच हरिण तडफडत खाली जमिनीवर पडले.

हरीणमेल्याच्या अत्यानंदाने सुलतान तेथीलच एका खडकावर दम घालवण्यासाठी बसला. त्या खडकाला लागूनच जवळ एक टेकडी होती. त्यावर गरुड बसला.

सुलतान खूप दमला होता. तहानेने व्याकुळ झाला होता. त्याने पाण्याच्या आशेने चोहोबाजूला निरखून पाहीले. तेथे जवळच एका द्रोणासारख्या मोठ्या मोठ्या पानाकडे त्याची दृष्टी गेली. त्यात थोडे पाणी वरून ठिबकत होते. त्या टेकडीवरच्या झाडावरून खाली पानांवर पाणी ठिबकत होते सुलतानाने विचार केला की. सर्व पाणी एकत्र करून गळा तरी थोडा ओला करता येईल नां ! असा विचारकरून त्याने पाणी पानांत एकत्र करून प्यावे ह्याविचाराने तोंडाजवळ ते पान नेले. तेवढ्यात गरुडाने वेगाने सुलतानाच्या हातावर झडप मारून ते पान खाली पाडले. व परत उडून टेकडीवर जाऊन बसला.

"छी: छी: हे काय रे तहान लागलेली असतांना असे पाणी उडवून टाकतोस. असे म्हणत गरुडांची निंदा करीत सुलतानाने आणखीन एक पान उचलले व त्यांत पाण्याचे थेंब पकडू लागला. ते पाहून पुन्हां गरुडाने एका झेपेत ते पान सुलतानाच्या हातातून दूर उडवून लावले.

सुलतान संतापाने लालबुंद झाला. व त्याने गरुडाला जवळ येण्याचा आदेश केला. तो जसा जवळ आला तसा त्याने आपल्या तलवारीने त्याचे चार तुकडे तुकडे करून त्याला ठार मारले.

नंतर सुलतानाच्या मनांत विचार चमकला हे पाण्याचे थेंब वरून कोठून पडत असावेत. असा विचार करीत तो ते पहावयास टेकडीवर चढू लागला. टेकडीच्या माथ्यावर झोपलेल्या सर्पांच्या तोंडातील विष थेंबाथेंबाने खाली पानांवर ठिपकत होते. ते प्यालाने सुलतानाचे मरण निश्चित असे समजून वर बसलेल्या गरुडाने दोनदा त्याला वाचविण्यांकरीता त्याच्या हातातून पान उडवून लावले व त्याला ते पिण्यापासून परावृत्त केले.

हे समजल्यावर सुलतानाला अतिशय दु:ख झाले. तेथे जवळूनच एक झरा वहात होता. परंतु तेथे जाऊन पाणी न पिता तो टेकडीवरून खाली उतरून आला व त्याने गरुडाला उचलून घेतले. व त्याला कुरवाळतच तो बेशुद्ध झाला.

ह्यानंतर बराच वेळेपर्यंत तो तसाच पडून राहला. त्याचे नोकर त्याला शोधत तेथे आले. सुलतानाला बेशुद्ध अवस्थेत पाहून त्यांनी त्याच्या तोंडावर पाणी छिडकले व त्याला बसवून पाणी पाजले. नंतर झालेली गोष्ट विसरण्याकरता सांगितले. तरीही त्याला त्याच्या करण्याचे दु:ख होतच राहीले.

सुलतानाला आता उमगले की, अनुभवी वृद्ध वजीर आपल्याला कां सारखा सारखा सांगत होता की, कोणतेही काम नेहमी विचार करूनच करावे. घाईगडबडीने करू नये."

आफ्रिकेतील हत्ती

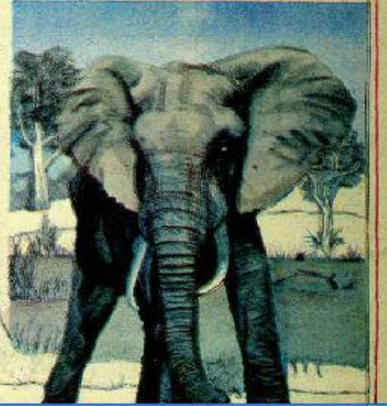
इ. स. पू. २१५ व्या वर्षी उत्तर आफ्रिकेतील हानीबाल नावाच्या सेनापतीने रोमनांवर हल्ला केला. त्या युद्धात हानीबालच्या कडून बऱ्याच हत्तींचा युद्धांत उपयोग केला. तरीही त्या सुमारास आलम पासून इटलीला जाणाऱ्या मार्गा मध्ये बरेच हत्ती मेले. हानीबालनेच्या ह्या युद्धात ३७ व्या हत्तीने भाग घेतला. त्यातील बरेच हत्ती आफ्रिकेच्या संबंधित होते बाकीचे भारतातील होते.

आपल्याला त्याचे हे प्रमाण माहीत आहे की, पूर्वीच्या काळात जगातील अनेक देशांतून हत्ती असावेत परंतु आत्ता मात्र फक्त आफ्रिका व भारताला सम्बंधित असणारे दोन प्रकारचेच हत्तीच उपयोगात आणले जातात.

ह्या दोन प्रकारातील हत्तीमध्ये आफ्रिकेतील हत्ती आकाराने खूपच मोठे असतात. ह्या हत्तीचे मोठे मोठे कान ऐकण्यापेक्षा त्याच्या शरिराला थंड ठेवण्याकरीताच बरेच उपयोगी पडतात. ह्यांचे मोठे कान शरिरातील उष्णता इतर भागांकडे पोहोचवण्याचे अगर जरुर पडली तर त्याचा पंख्यासारखा उपयोग करण्याकरीता कामी येतात.

भारतातील हत्ती जेथे घनदाट जंगले आहेत तेथेच आपला निवास करतात, त्यामुळे ह्यांना मोठ्या कानांची जरुर पडत नाही. त्यामुळे त्यांचे कान तितके मोठे नसतात.

आफ्रिकेतील हत्तींचे गंडस्थळ भारताच्या हत्तीच्या गंडस्थळापेक्षा पुष्कळ काळे असतात सोंडेवर भोके असतात आणि शेवटी दोन ओठ असतात दांत खूप लांब असतात.

मादी हत्तीण व हत्तीची पिल्ले बरोबर रहातात व आपले आयुष्य घालवतात. अशा प्रकारे काही कुटुंबे एकास एक मिळून त्यांचे जमाव बनतात. जरुरत पडली तर नर हत्ती त्या जमावात येऊन रहातो. परंतु नेहमी वेगळाच रहात असतो.

मादी हत्तीण जेव्हां पिल्लाला जन्म देते तेव्हां एका बाजूला दुसरी एक हत्तीण तिच्या मदती करीता उभी रहाते. आफ्रिकेतील हत्ती पन्नास वर्षे, तर भारतातील हत्ती सत्तर वर्षे जगू शकतात.